

beat; possit non recte intelligentibus videri non esse prohibitum ut adversus seipsum quisquam falsis testis assistat; quanto magis intelligendum est non licere homini seipsum occidere? In altero autem sentiva est Soti, & aliorum opinio, qua asseritur, ob bonum finem, christiane Reipublice utilem, quemquam dependium facere suae fide posse. Concedit vel ipse Sotus, graviter peccatum eum qui sibi gravissimum crimen haeresis, vel aliud simile imponeret. Verum de hoc plura alibi.

CAPUT VI.

De secreti revelatione.

I. Quaestioem & scitu necessariam, & explicatam difficilem, enucleandam aggredior. Plura de ea dicta sunt in secundum Decalogi mandatum, plurima dicentur in tractatu de iustitia & iure. Pauca in praesentia perstringam. Materiam hanc pro dignitate discussit Dominicus Soto, qui integrum super eadem opusculum elucubravit in scriptum de ratione regendi, & vetegendique secreti. Animadvertit in ipso praefatio, summi esse momenti ad humanam societatem servandam secreti custodiam, & usum; cum & tegere illud, & reticere pro rerum diversitate necessum sit. Quamobrem qui suam oppignoravit custodiendi secreti fidem, inter Seyllam, inquit Sotus, & Charybdim se navigare intelligat, quod Philipides ille, Lyfimacho Regi gratissimus, sapienter admonuit. Nam, cum a Rege rogareretur, quidnam sibi vellet suam rerum impartiri, respondisse fertur: *Quidvis, o Rex, modo ne quid arcani.* Et Aristoteles rogatus, quid in vita esset difficillimum, respondit, ea reticere quae minime esset opus unquam efferri. Et Socrates facilius esse dicebat imperitis, & malis hominibus flammam ore inardentem continere, quam arcanum: quod divina Scriptura prius dixerat.

II. Verum non imperitis modo, ut ego quidem sentio, sed vel ipsis peritis difficilis est cum arcani custodia conficienda veritatem. Duo postissimum necessaria sunt arcano, ab iis qui veritatem aggressoribus vindicanda, spiritus praesentia, & voluntatis integritas. Vultus rubore, vel pallore, inopportune necando, miculose reticendo, alique pluribus modis arcanum panditur ab homine minus exprecto, minisque solertis indolis: & hoc ex capite frequentissime arcano, sin in

totum, saltem in partem produntur. Ex silentio aut insolito, aut nimis levero, ex alio vel levi animi commotione, in vultu apparente, plurima colligunt acuti exploratores. Si virtus polles fidelitatis non valde firma & constans sit, si motus ipsi, aut timoris, cupiditatis, vel inopie accedat, facillime referatur arcanum. Propterea, quorum magno arcani interest silentium, si nunquam abque urgentissima necessitate arcanum aliis confidant. Et primum illud communicent, explorant amici non probitatem tantum, sed aequae etiam ingenii acumen, & animi fortitudinem, qua, occasione data, resistere insidiatorum machinationibus valeat. Sed neque tu facile tantum onus recipias ferendum, nisi honestas compellat. Antequam arcanum tartum testumque custodiendum suscipias, tecum ferri reputato, te legi gravissimae subici & tacendi, & etiam quandoque loquendi, gravissimo adiecto periculo tenere prodendi aut legendi silentii, aut legem loquendi. Sed de his pluraquam satis. Ad rem.

III. Quaest. I. *Quid, & quoties sit secretum?* Resp. Hae vox secretum, etiam latine accepta, non modo quid separatum, sed etiam mentis arcanum significat: quo in sensu nunc illam accipimus. Secretum ergo generatim spectatum rem prodit quae suapte natura digna est ut secreta servetur: scilicet quae aut mala est, & peccatum, aut cuius revelatio est perniciosa, inquit Sotus *loc. cit. membr. 1. quae. 1.* Virtutes enim, & opera quae ad gloriam hominis conferunt, nec sunt celatu digna, nec appellantur secreta. Secretum autem, & quod huic opponitur, publicum, seu manifestum multis modis usurpatur, ut de manifesto iam dictum est supra. Igitur in praesentia vocamus secretum quicquid non est notum, nec factum, aut infamia proclamatum. De secreto sacramentali, seu sigillo confessionis sacramentalis nullus nobis nunc sermo est. Porro secretum, in sua amplitudine acceptum, varios excipit gradus. Aliud est omnino occultum, quod praeter Deum soli auctori criminis compertum est. Aliud secretum dicitur quod probari iudice nequit. Tertio dicitur secretum quod nec laborat infamia, nec ad tribunal delatum est; licet probari valeat, si desiderat. Iterum secretum aliud proprium, aliud alienum est. De revelatione proprii secreti seipsum infamando dictum est supra: quocirca illud praetermittimus. Secretum alienum trariam accipitur a Theologis. Primum est quod.

quod rei naturam consequitur; puta, si tu noveris alterius delictum occultum vel fortuito, vel ex alterius relatione abique promissione illud servandi; ut quando aliquis ex malitia, aut loquacitate quiddam proximi pandit, quod dignum est ut occultetur. Secundum est quod nec rei naturam consequitur, quod tale non sit ut occultari mereatur: nec auctor eiusdem sub secreti promissu tibi illud manifestavit; sed tu sponte secretum promissum, non commissum. Tertium est quod ab alio tibi expresse, aut tacite commissum fuit; & vicissim tu expresse, aut tacite servatum promissisti. Tum dicitur expresse commissum, quando claris verbis onus tacendi tibi alter imposuit, & tu conceptis verbis silentii custodiam spondidisti; tacite vero, quando ex circumstantiis colligitur alterum tibi rem sub lege silentii committere; tametsi verbis id non exprimat. Sic Medici, Chirurgi, Theologi, Advocati, obsterices, alique, qui ex officio, aut electione alicuius arcano dirigenda, expediendaque suscipiunt, reipso secretorum legi obnoxii sunt, nulla licet accedente promissione, aut commissione.

IV. Quaest. II. *Quam sit secreti regendi obligatio?* Resp. Antequam recta quaestione occurram, nonnulla praemitto. Secreti custodia ad virtutem fidei pertinet. Porro duplex cum Dominico Soto *loc. cit. membr. 1. quae. 2.* distinguenda fides est: altera, quae dicitur virtus intellectualis; altera, quae virtus moralis nuncupatur. Primo etenim fides significat habitum, & virtutem mentis, qua certo, & constanter cuiuspiam dictis adheremus. Significat secundo habitum voluntatis, qui & fidelitas appellatur, quo dicta, & facta complemris, certaue effusimus; ut communi proverbio circumfertur: *Accipe, daque fidem.* Hanc fidem his verbis describit Cicero Lib. I. de offic. *Fides est dictorum, conventorumque constantia, & veritas.* Fides hoc in sensu, ut idem Cicero docet, ideo sic vocatur, quia fit quod dicitur: id enim praeserunt duae illae syllabae, *fides*, quarum altera facere, altera dicere significat. Hanc virtutem tanti fecere Romani, ut non secus ac Iovi optimo maximo ei statuum erexerint, & pro eiusdem cultu languinem, ac vitam fundere religioni sibi duxerint, etiam tum cum hostibus servanda erat: quemadmodum ex Marco Regulo constat.

V. Hanc fidem duplicem esse, idem So-

tus docet: altera est quae versatur circa debitum legale, quod est vere, ac iure debitum, quale est in commercio, & contractibus civilibus: in quibus, inquit, est ratio dati, & accepti. VI. 2. fides est, improprie statuto tempore promissum pretium persolvere, & coniuges mutuas sibi operas impendere, & civis Principi parere, ac danteque Principem, qui tributa populi recipit, civis vicissim armis tueri, ornare moribus, legibus emendare. Et hanc fidem iustitiae fundamentum Cicero appellat, quod omnis inde iustitia pendat; sublata enim mutua fidelitate, omnis corruat iustitia oportet. Hinc est quod contra fidei fractores deorum hominumque fides imploretur. Altera fides est, fidei fidelitas, quae versatur circa debitum morale, quod non est absolute debitum, sed ad quamdam debitam pertinet honestatem naturalem; ut si quis ex liberalitate sua quidpiam promiserit, ad fidem illius pertinet ut impleat. Haec fides non est proprie iustitia; cum nitatur sola liberalitate promittentis, quae rationem debiti non supponit: est tamen, ut docet S. Thomas 2. 2. quae. lxxx. pars potentialis iustitiae: nam partem potentialem cardinalis virtutis illam appellant Philosophi, in qua non est tota ratio talis virtutis cardinalis, sed propter magnam similitudinem ad illam reducitur. Haecenus Sotus totidem fere verbis.

VI. Ad quae libellum iam itaque responderetur primum, servare secretum esse officium fidei: quoniam, ut dictum est, proprium obiectum fidei, quam descripsimus, est implere promissum. Ergo executio illius promissionis ad fidei virtutem pertinet. Est enim tritum apud Philosophos principium, eiusdem virtutis esse habitum, & actum exteriorum: quia tam habitus, quam actus circa idem veritatum obiectum. Hoc vero officium fidei in iis qui vi proprii officii & ministerii servare adstringuntur secretum, est pars subiectiva, seu propria iustitiae; in iis vero qui ex honestate tantum tenentur lege secreti, hoc fidei officium solummodo est pars potentialis iustitiae.

VII. Quae haecenus diximus, generalia sunt. Ut igitur propius ad rem accedamus, dicimus, omnes adstringi ad servandum secretum illud quod rei naturam consequitur iustitiae lege, quando ex manifestacione aliquod damnum in fama, vel fortunae bonis imminet illi a quo servandum secretum commissum fuit. Et qui hoc in casu secretum revelat, restitutioni obnoxius est. Secretum thesaurum Pe-

Petri, tibi notum, revelasti furibus, qui illum diripere: Principis arcanum manifestasti hostibus. Omnia que hinc profecerunt damna, relaxare altringeris; nisi tormentorum vi cogaris arcanum retetere: neque enim cum vitæ dispendio illud tibi servandum est. Excipe tamen casum, quo arcani revelatio cederet in damnum publicum; ut similes revelaret secretum, ex quo sequeretur exercitus excidium. Quare qui vi officii arcano custodiendo adstricti sunt, omnia perferre tormenta, & cruciatus debent potiusquam secretum pandere.

VIII. Ad secretum secundi generis quod attinet, quando nullum sequatur damnus in fortunis, vel fama, ex revelatione rei, non est peccatum grave tale secretum detegere, nisi in ipsa promissione animus tibi fuerit gravem contrahens obligationem. Quod nisi expresse id decreveris, non est præludendum. Quocirca maior, aut minor obligatio istius secreti promissi, & non commissi, ex tua pendet voluntate, cum ex natura secreti vix discerni gravis obligatio valeat.

IX. Debitum servandi secreti tertii generis, quod est commissum, & promissum, gravissimum est, ab iustitia commutante dimittens. Est enim verus contractus onerosus inter committentem & promittentem secreti custodiam. Ergo qui illud violat, legem iustitiae violat, & omnium damnorum restitutione onobus evadit. Quod si promissio iurata fuerit, ultra malitiam insulsius periturus erit secreti violator.

X. Quæst. III. Occurrit ne causa que a servando secreto excuset? Resp. Tria sunt excusationum manifestandi secreti capita a Theologis designata, quæ breviter expeditur. Primum, materia tenuitas, quæ interdum nullius momenti est, a gravi obligatione, & letali culpa eximit. Res enim undequaque levis gravem obligationem vix inducere potest, nisi aliqua addatur circumstantia. Rem gravem, sub secreto commendatam, uni aut alteri revelare pariter sub secreto non esse peccatum mortale, contendunt plures; dummodo nulla hinc infamia, damnusve sequatur. Parvi enim referunt, inquit, quod uni vel alteri secretum pandatur; si nullum inde, qui commendavit secretum, incommodum capiat. Sic docent Azorius III. Part. Libr. XIII. cap. xxxi. Logo disp. xiv. sec. 9. num. 14. Dicaillus Lib. II. tract. 11. disp. xii. num. 583. alique plures, quibus subscribunt Salmanticenses tract. xii. cap. 17. punct. 6. num. 80. qui tamen limitant in casu par-

ticulari, quo ob peculiares rationes nollet qui secretum commisit, illi retetui qui tu pandere decernis.

XI. Hac opinio omnino mihi displicet, eamque ut improbabilem reitico. Sublata quippe urgente necessitate, que natura sua a secreti custodia excuset, aio nec uni, nec alteri licitum unquam esse secretum detegere. Præfata enim opinio admissa, continuo secretum omne publicum evaderet. Si tu, quin letaliter pecces, uni & alteri referre secretum vales; quid prohibet quominus hic alter uni quoque & alteri pandat sub secreto, & hic alter alteri, & sic deinceps, donec res occulta de secreto in secretum erumpat tandem in publicam omnium notitiam? Materiam levem tu reputas, quod uni soli secretum pandas. Idem tibi privilegium alter addebet. Nulla assignari ratio potest cur tu, & non alter id queat. Immo tu, cui primo commissum arcanum est, strictiori vinculo illud custodire adtringeris. Ergo, positione facta quod tu ob materiam parvitatem queas abique gravi culpa uni manifestare arcanum; potiori iure idem prælarer alter valebit, & ita ceteri omnes, ut supra ex Patriarcha S. Ioanne Chryostomo animadvertimus. Id solum verum habet, quod, si aliunde secretum publicum factum fuerit, tum omne vinculum illud custodiendi discernitur.

XII. Inadvertentia, aut imperfecta delibatio secundum caput est, quod a gravi culpa secreti proditorum excusat. Verum, ut hæc inadvertentia excuset, invincibilis sit oportet. Addunt Salmanticenses, non peccatore mortaliter eum qui rem gravi momenti sub arcano susceptam revelaret, si ipse parvi eam certo æstimaret: quia bona fide excusaret; dummodo non præcessisset lata, vel gravis negligentia in investigando, utrum res sub arcano commissa gravis an levis sit. Neque hæc opinio nobis aridet, eo quod prodendis arcanis rimas aperiat. An, inito contractu mercium, & pretio inter contrahentes statuto, alter valet mutare pretium, illudque minuere, vel augere, propti fidei magis expedire videtur? In secreto commissio & promissio mutas intervenit contractus. Ergo iniuste sibi alter contrahentium ius addebetur materiam levem efficiendi. Certum, inquis, moraliter est, materiam hanc, tametsi natura sua gravem, levem sibi esse. Quid inde? Hinc tantum sequitur quod, si arcanum esset ex ipse ius quæ aut rerum naturam consequuntur, aut promissa dumtaxat sunt,

sunt, levis culpa foret. Ceterum, cum arcanum commissum & promissum fuerit pacto mutuo, nequit altera pars sola iudex esse super gravitate, aut leuitate materie, quando in celebratione contractus gravis fuerit materia. Quod si dixeris, vel initio contractus levem exliminatam materiam fuisse; iam sequitur nullam unquam fuisse obligationem gravem. Illius ergo erat qui secretum accepit, declarare, se tali vinculo gravi obstringere nolle. Accedit, iudicem legitimum gravitatis materie custodiende esse illum qui commisit, non illum qui recipit secretum. Is solus rationes peculiares, & sensilime recanditas competas habet, ob quas noxia fit secreti manifestatio: has vero secreti promittor non semper attingit. Præterea ratio que hinc levis, gravis alteri erit. Politemum contraria opinio modum & viam facilissimam aperit prodendi secreti, ut supra supra indicavimus. Quare, cum arcanum custodia sit res gravilium momenti, lociatis vinculum, Rem publicam fundamentum, & propugnaculum, arctiori in sensu interpretanda est, & nunquam abique urgenti ratione relaxanda.

XIII. Causa tertia, quæ licitam secreti manifestationem efficit, est commodum, & utilitas illius qui secretum commisit. Quoties ex istius custodia grave subiret hic detrimentum, tum, caritatis lege iubente, illud esset revelandum. Fac secreti custodiam obesse spirituali salutem eundem, manifestationem vero secreti vixim aperire certum, aut vaide probabilem ad alius emendationem: tum non solum licitum, sed ex caritatis lege debitum foret ut tantum arcani revelaretur, quantum satis esset ad eundem correctionem, & profectum. Item, si arcanum commissum in damnum publicum, aut innocuum vergeret, patefaciendum esset: quia custodia arcani non est vinculum iniquitatis, nec bonum privatum anteposendum est bono communi, aut innocens peritro gravis damna debet ob alterius secretum. Est hoc verum habet, etiam si secretum iuramento firmatum fuisset. Quoniam iuramentum naturam promissionis sequitur; & promissio deficiente, corrumpit quoque iuramentum oportet. Nec refert quod secretum commendatum fuerit ut sigillum confessionis: quia extra sacramentum nullum est sigillum sacramentale. Imperiti sunt qui sub confessionis sigillo rem alius commendant, quando reapse non consentitur. Quare extra sacramentum quodlibet sigillum est naturale, quibuscumque verbis concipiatur.

XIV. Quæst. IV. Licitum ne est altera secreta explicare? Resp. Quædammodum peccatum grave est commendatum secretum prodere; ita peccatum est illud extorquere ex alterius lingua. Sunt qui cuniculis, & rimulis, interrogatiunculis insidiosis, & suggestivibus vafis, veritatem alterius secreti vincula abrumperet studeant, & minus cautam linguam revelare urgent, quod scire magnopere averti. Hi peccant letaliter, si, quod tibi revelari curant, sub gravi obligatione custodiendum erat. Quoniam si peccat graviter is qui secretum revelat, graviter delinquit necesse est & alior qui eum directe, vel indirecte ad violandum secretum inducit. Salmanticenses loc. cit. n. 87. docent, non esse peccatum grave extorquere alterius secretum cum animo illud apud te custodiendi: quia, ut dictum est supra n. 12. sufficient non esse peccatum mortale uni vel alteri viro cordato arcanum prodere ob materie parvitatem. Verum liciti illam, ita & hanc relictum opinionem. Ex hac enim legitur, centum, immo mille homines posse separatim eundem hominem vafis interrogantibus aggredi, & singulos explicari reconditum arcanum, sub hoc proposito illud apud te severissime custodiendi. Quod quam fit absurdum, nemo non videt.

XV. Causa sola licite explicandi secretum est utilitas & commodum publicum, & quandoque etiam privatum; ut quando eligendus est Parochus, Prælati, gubernator, superior, & similes ministri, qui bonum publicum administrare debent, & subditos regere. Item quando in eundem est matrimonium, licitum est explorare eundem moris, inclinationes, quantum latet est ad eorumdem habitamentum, & aptitudinem cognoscendum. Quæ tamen hac inquisitione noscuntur, sub secreto custodienda sunt, iuxta leges secreti naturalis, quæ rerum conditionem sequuntur.

XVI. Quæst. V. Licitum ne est obsequia literas aperire? Resp. Negat communiter omnes. Quia quicunque ius habet ut secretum sine verbis, sive scriptis consignatum sibi servetur. Sigillum, quo obligate litteræ sunt, est secreti indicium; & nemo, invito domino, facultate potitur illud retetendi. Theologi supra citati, qui docent, non esse peccatum letale manifestare secretum uni fossi, ut tibi consistit, defendunt non esse culpam mortiferam aperire literas, in quibus etiam crimen aliquod infamatorum continetur. Verum hanc opinionem, et improbabili-

lem, supra referavimus. Nec solum culpa gravis est genere suo obligatas aperire litteras, sed etiam apertas legere, si reperiantur in loco in quo presumuntur, eas non esse publice lectioni expositas; ut si sint in cubiculo proprio &c. Ultra peccatum grave leges quoque civiles imponunt iis qui obligatas aperunt litteras.

XVII. Alique occurrunt casus que a gravi, vel omni culpa excusant illos qui epistolae obligatas aperunt, & legunt. Prima est, si epistola exarata sit ab aliquo subdito, Superior facultatem habet aperendi eiusdem litteras. Hinc Religioſum Prælati omnes inde re potuntur, ab ipsa Regula illis permisso, subditorum legendi litteras. Et quamvis id expressum in legibus non est, id habere nihilominus Superiores iure ipsius regiminis, cui concessa sunt omnia que in bonum commune Religioſis, & privatum subditorum conferunt. Prælatos tamen inferior minime valet legere epistolae quas aut subditi scribunt ad Prælatos superiores, puta Provinciales, vel Generales, aut jti ad subditos. Secunda causa excusans a culpa est consensus aut expressus, aut tacitus, aut prudenter presumptus domini litterarum. De expresso, & tacito nulla est difficultas. Quod attinet ad presumpsum, tum dicitur prudens, quando vel ad intimam amicitiam, & necessitudinem, aut ob similem convenientiam, aut ob circumstantias que postulant præsentaneum remedium, creditur ille cuius intereſt, consensum præbitur. Quando subditi scribunt litteras ad Superiorem, apponuntque *Tibi solum*, in hac phrase continentur etiam consilios eiusdem Prælati, in tali quo resolvitur negotium Prælati nequeat. Quando tamen Prælati per se solum resolvunt, & expedire ea que scribunt subditi, valeat, non potest abique culpa cum consultius eadem communicare. Raro tamen accidit in rebus magni momenti consiliorum opere, vel Prælatorum inferiorum informatione non egerit. Contra nihilominus esse communicatio debet. Ea nimirum tantum pandat que necessaria sunt ad prudenter consolationem; cetera, que extranea sunt, flectat. Inter plurimas dotes Prælati necessarias non infimum locum tenet virtus custodiendi secreta. Quosvis subditi sospicantur Prælatum non esse arcane tenacem, abstinent ab eodem, silentque plura que remedia postulare. Quare non raro Prælati peccant aut facili loquacitate revelando que sibi communicata fuerit, aut nihil auctoritate, seu ostentatione gravitatis,

& supercilii, quo subditorum ora obstruunt, eosque a se repellunt. Sed de his plura suo loco.

XVIII. Parvitas materie tertia causa est que a gravi culpa excusat; ut quando certitudo moralis habeatur, res nullius aut parvi momenti in litteris contineri; aut materiam esse publicam, nullique lecreto obnoxiam. Quare si litteræ aperiantur curiositatis, aut tidandi causa, ob eamdem sive lepidam, sive crassam scribendi rationem, nullumque sit periculum religiendi aliquid notabile lecreto; culpa gravi vacabit. Cum tamen culpa, alteri ventalis, sit; ideo abstinendum semper ab eiusmodi resignatione.

XIX. Causa quarta est propria defensio. Quis prudenter gravibusque rationum momentis nixus, credit in litteris sui inimici aliqua contineri que in proprium grave damnum cedunt. Tum potest iure defensionis uti, litteralique resignare, si id necessarium ad sui defensionem iudicaverit. Non ne frangere gladium quo te hostis ferire studet, potes, ut te defendas? Eodem ergo iure frangere litterarum sigillum valet, si eodem damnum tibi inferendum præsentias. Quocirca in bello iusto hostium litteræ resignantur, & Reipublicæ, ac civitatum moderatores litteras civium suorum interceptant, easque aperiant, dum grave aliquid aut perditia, aut alterius generis malum suspicantur. Omnes tamen advertunt, tum ea solum legi licite posse que conducunt ad finem cuius gratia licita est litterarum interceptio, & resignatio; cetera esse prætercunda; & si fortuito, aut quia cum aliis connexa sint, legi oporteat, sigillo custodienda erunt; nec licitum erit eadem aliis revelare.

XX. Litteræ que in via, aut publico loco reperiantur, legi minime possunt, si probabiter credatur illas amittas, deperditas a domino fuisse, eo invito. Qui similes litteras, etiam apertas, inventas legit, peccat, si prævideat aliquid grave in eisdem concludi; & si legent, teneat sub lecreto totum custodire. Si tamen nulla esset subscriptio, nullaque sibi nota persona infamiam, aut detrimentum subiret, tum quoque nulla culpa foret. Peccato quoque caret lectio litterarum, quas tu apertas a domino proprio videres: quia tunc presumitur, illum cedere iuri suo; nihilque in eisdem contineri lecreto dignum. Quid, si litteras minutas in partes laceratas, atque in publicum proferendas a domino, tu exquisita diligentia simul concinnares, iunctaque legeres? Negant aliqui,

qui, te posse eas absque peccato sic coniunctas legere: quia dominus illas in partes dividendo voluit omnino de medio lætae scrupulorum sublatam. Plures alii probable sentent, nullum fore peccatum: quoniam dominus prociens frivola illa litterarum in publicum locum cedit iuri suo, easque quibuscumque legenda permittit. Quod verisimiliter videtur, est, id colligendum esse ex circumstantiis, & ex fine coniungentis partes epistolæ. Si enim is in hunc finem eas colligat, & adnectat, ut aliquid grave arcanum expiscetur, & alia ex parte prelatum, dominum ita voluisse epistolam lacerare, ut a nemine legi amplius posset, sed imperitia, inconsideratione, vel stupiditate neglexisse eam omnino absumere, & lectioni subducere; tunc peccare illum graviter, satis periculum videtur. Si vero sola curiositate eas partes coniungeret, & ab eadem levitatem legeret; culpa esset venialis. Si quid grave tamen inde deprehenderet, id sub sigillo custodire deberet.

CAPUT VII.

De audientibus detractoribus.

I. S. ANTONIUS Paulus Apostolus ad Rom. cap. 1. inquit: *Qui talia agunt, digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiant facientibus.* Theologi illi qui docent, carere gravi culpa uni aut alteri secerum proderet, defendunt quoque peccatum mortale non esse audire coram te solo hominem detractorem: quam sententiam, a pluribus licet magni nominis Theologis propagatam, supra prosligavimus. Et hæc veritas patet quam sit doctrina Patrum ad veriam. Paucis materiam hanc dispiciam.

II. Quæst. I. *Qua ratione peccare dicitur qui detractorem audit?* Resp. S. Thomas 2. 2. quæst. lxxviii. art. 4. quæstionem hæc clare resolvit, duplicem modum indicans quo auditur peccat, dum detractorem audivit. Uno modo, inquit, *directe, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum: alio modo indirecte, quando scilicet non resistit, cum resistere possit: & hoc contingit quandoque, non quia peccatum placet, sed propter aliquem humanum timorem, sed præcipue aliquem humanum timorem, sed præcipue aliquem humanum timorem, sed præcipue aliquem humanum timorem, sed præcipue aliquem humanum timorem.* Dandum est ergo, quod si aliquis detractorem audit absque resistentiâ, videtur detractori consentire, unde sit particeps peccati eius. Et si quidem inducat eum ad detractendum, vel scilicet placeat ei detractio, propter odium

quod ei detrahatur, non minus peccat quam detractorem, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit: *Detrahere, aut detractorem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.* Si vero uni placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam ex secunda quadam omittat repellere detractorem, peccat quidem, sed multo minus quam detractorem; & plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale; vel propter locum quod alicui ex officio incumbit detractorem corrigere; vel propter aliquod periculum consequens; vel propter radicem; quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale. Itaque directe audiens, & inducens verbis, gestu, delectatione ad detractendum, peccat tum contra caritatem, tum contra iustitiam: & quidem interdum gravius detractore. Si quidem & detractori causa est cur detrahatur, & persona diffamata damnum inferat. Quare hic peccat tum in diffamatum, tum in diffamatum. Excusatur a mortali, si audiatur, aut etiam iure gestu, gaudio, verbis provocet ad murmurandum de re levi, & ridicularia, minime gravi. Si vero nullo modo nec verbis, nec alio exteriori signo provocares detractorem, sed tantum cum interiori gaudio & lætitia audiveris detractorem, non te gravi, peccares lætialiter contra caritatem, sed contra iustitiam: quia non esses causa ethicæ damni altrius.

III. Si vero quis cum lætitia & gaudio audire detractorem, non quia gauderet de ipsa detractioe, quatenus proximum infamat, sed contra gaudium tantum perciperet ex eloquentia, lepore, icocitie detractoris; non peccaret hoc ex capitale mortaliter. Quin Reginaldus Lib. IV. qu. vi. n. 96. Toletus Lib. V. cap. lxxvii. alique contendunt, non peccare graviter eum qui gauderet de ipsa detractioe, non ex odio, aut displicentia persone, cui detrahatur, sed ex quadam levitate, curiositate, & otiositate. Sed hæc opinio non videtur admittenda: quia non solum vir christianus non potest cum lætitia audire detractorem, sed debet eum corrigere. Utrique dicit Angelicus, peccatum grave esse, si placeat ei detractio propter odium eius cui detrahatur: immo dicit, tunc posse esse gravius ipso peccato detractoris. At hinc minime sequitur quod, quando lætatur audire detractorem in re gravi, non peccet graviter; licet non ex odio contra diffamatum audiat. Minus quidem peccat quam si ex odio contra diffamatum gauderet; at nihilominus graviter

viter peccat, quia detractori, cum possit, non resistit.

IV. Nichil frequentius incoleant Patres quam aures occludere detractoribus. S. Hieronymus *epist. xi. ad Nepotianum* hæc scribit. *Cave ne aut linguam, aut aures habearis peccantes; id est, ne aut ipse alios detrahas, aut alios audias detrahentes.* Sedens (*inquit Psal. xlii.*) adversus fratrem tuum loqueris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti, & tacui. Exilium, inique, quod ero tui similis. Arguam te, & statuum contra faciem tuam. *Pave a detractione linguæ. Custodi sermones tuos; & scito, quia per civitatem quæ de aliis loqueris, tua conscientia iudicabit, & in his ipse deprehendens quæ in aliis arguebas. Neque vero illa iusta est excusatio. Referentibus aliis injuriam facere non possunt. Nemo invito quilitate refert. Sagitta in lapidem iniurgat, figitur. Interdum resistens percutit abigentem. Disecat detractor, cum revolvat non libenter audire, non facile detrahere. Cum detractoribus, ait Salomon, ne miscaris, quoniam repente venies perditio eorum; & tutam utriusque quis novit? tam videlicet eius qui detrahit, quam illius qui accommodat aures detractoris.*

V. *Quæst. II. Tenentur ne superiores subditorum detractiones iustitia lege impedire? Resp. Omnes adfirmant peculiari vinculo adstringi superiores, Prælatos, magistratus, subditorum reprimere detractiones. Quoniam illi graviter ceteris urgentur subditos corrumpere.* Disputant vero in utramque partem Theologi, num iustitia, an caritatis debito fungi hoc officio debeant. Salmanticensis *tract. xlii. cap. iv. punct. 5. num. 70.* asserunt, Dominum Soto *Lib. V. de iust. quæst. x. art. 4.* cum aliis negare, superiores tam detrahentium, quam infamatorum adstringi lege iustitie impedire subditos suos a detractione. At Soto conceptis verbis docet oppositum de superiore detrahentis subditi. *Ex iustitia autem, inquit Soto, cum primis tenetur Prælati, & ideo ille procul omni metu, & pudore, tenetur subditos a detractione corrumpere, si sit in re alicuius momenti: eius iudicium omnino peccatum est mortale. Prælati, inquam, detrahentium, nam Prælati eorum quibus detrahitur, non tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura Prælati est ne subditi peccent; & quodammodo tenetur caritatis vinculo subditorum honorem tueri.*

VI. Bannez 2. 2. *quæst. lxxiii. art. 4.*

coæst. 3. & 4. defendit, peccare mortaliter contra iustitiam non solum Prælatum detrahentis, si ei non resistat, ob rationem aliam a Soto, sed etiam Prælatum infamati, si illum a detrahente non defendat. Quoniam, inquit, non obitans, qui obliare tenetur ex iustitia, peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Sed Prælati tenetur obitare ex iustitia, & officio. Ergo, si non obitat, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere. Probat minore: quia Prælati tenetur ex officio, & iustitia procurare libidinis omnia necessaria ad virtutem. Fama autem est maxime necessaria ad virtutem subditis. Petrus *Tapia Lib. 7. quæst. xlv. art. 9. n. 4.* subscribit sententiam Bannezii quantum ad Prælatum infamati, lecus quantum ad Prælatum detrahentis: quia Prælati nullam irrogat iniuriam subditi detractori libere inquit: etenim scienti, & volenti non fit iniuria: alioquin casibus subditi peccanti iniuriam irrogaret Prælati, si eum corrumpere nesciret. In hæc concedunt opinionem landati Salmanticensis. Sententia Soti, & Bannezii mihi est probabilior. Et, si disputandum foret, rationabilior evinceretur Soti sententia: nam Prælati cura magis animæ salutem, & profectum spiritualem, quam bona temporalia, inter que fama recenletur, spectare debet. Ceterum res non est tanti momenti, ut diutius in eadem immoremur. Illud certum est penes omnes, gravius peccare Prælatos quam ceteros privatos, si negligant & libditos infamatos defendere, & libditos detractores reprimere, ac corrigere. Absolute vero loquendo sententia P. Bannezii mihi magis probatur. Prælati enim iustitie lege adstringuntur libditos suos protegere, & defendere, corrumpere.

VII. *Quæst. III. Privata persona, quæ auditur detractores, peccant ne mortaliter, nisi eos corrumpant, aut his non resistant?* Resp. Sermo nunc non est de his qui vel inducunt, vel convocant, vel addunt detrahentibus animos, aut in detractione sibi complacent; sed de illis qui, cum possunt, non contradicunt de illis qui, cum possunt, non contradicunt, sed spem concipiunt obtinendi optatum profectum. Nam, si nulla sit detraCTOR, neque est infamia ipsæ, & audiendi contra inferioris auctoritatis, & audiendi contra inferioris est libellati, vel ob aliam causam; convenit penes omnes, nullum tunc audientem committere peccatum. Similiter, quando audiens grave aliquod damnium timet, & ingens periculum; quando dubitat sit ne publicum, an privatum delictum; vel iudicat, auditores

res nullam esse detractori adhibitos fidem, a peccato excusatur. Quando hominem per publicum audis aliquod enarrare delictum; presumere debes illud esse publicum: quia proutendum non est hominem, aliquot probum, velle occultum proximi flagitium revelare. Scrupulis quidam torquentur, quod audientes detractores non audeant se illis opponere. Si in ea que indicavi, animum intenderent, animus solutus scrupulis esset.

VIII. Proposito ergo quæsiuncule lentis est, utrum ille qui certo scit, detractorem occultum flagitium pandere, habeatque ipem proficiendi, si illi resistat, nullumque ingens sibi ex correctione imminere malum prospicit, peccet mortaliter contra caritatem, correctionem omittem. Nulla est de peccato contra iustitiam disputatio: siquidem certum penes omnes est, privatos homines non peccare contra iustitiam, cum nullo officio ad id teneantur. *Varia, ad hoc quod attinet, sunt Auditorum placita; tamen, si recte expendantur, omnes fere idem sentiunt.*

IX. Docent plures, peccare mortaliter eum qui audit detractorem, quem certo scit iniuste detrahere, valeatque illum absque gravi incommodo corrigere, & sperat emendationem. Quæ correctio, vel reluctatio fieri verbis potest, aut vultus trilitia, iuxta illud *Prov. xv. Venus Aquilo dissipat pluviam, & facies iridis linguam detrahentem.* Peccat inquit, cum contra præceptum correctionis fraternæ, cum contra mandatum caritatis. Nam qui videt proximi domum ardere, thesauros furripi, legem caritatis ledit, si, cum facile possit, impedire omitat. Quidni ergo peccabit qui videns, audiensque famæ proximi sui bonum pessumdari, ipsumque detractorem animum suum perdere, non se fe opponit tante malorum stragi?

X. Hæc sententia vere procul dubio est. At in peaxi vix unquam omnes relate circumstantiæ, & appendices necessariæ, ut dicatur quis peccare mortaliter, occurrunt. Idcirco non adeo frequenter peccant mortaliter qui detractores audiunt, ob rationes indicatas. Nam frequentissime qui audit, aut scit crimen esse publicum, aut ignorat esse occultum, aut presumere potest publicum esse. Quor enim tant que ad tam non pervenerunt notitiam, & alii sunt coarspta? Accedit quod si tu sub initium sermonis detractorem corripas, & a detrahendo abducas, magis obes quam prois proximo: nam auditores ex illo abrupto, & imperfecto sermone graiiora suspicari de proximo solent. *Conc. Theol. Tom. IV.*

Insuper sepe detractor a levioribus incipit, quæ audiri absque gravi culpa valeat, & repente postea evomit aliquod delictum forte occultum, quod tu impedire nequis. Illud etiam suspendendum, raro absque indignatione detractoris te posse illius sermoni opponere; cum ille habeat detractor causæ potest delictum manifestandi, nempe bonum publicum, admoneatque auditorem; ut sibi caveant ad illius societate eius defectus patelet.

XI. His omnibus spectatis, Theologi graves communiter docent, non ita frequenter peccare quempiam mortaliter ex solo titulo quod detractor non resistat, eumque non corripit. Peccant frequentissime homines, quod in proximi detractione sibi complacent, quod detractorem provocent, eique animumaugeant exteriori salutem gaudio. Peccant frequentius, quod ex odio, & invidiam audiunt alicuius famam proficiendi, gaudentes de tali diffamatione. *Tota hæc doctrina est D. Thomæ 2. 2. qu. lxxiii. art. 4. Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittit repellere detrahentem; peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, & plerumque venialiter.* Subdit vero continui ibidem, nullo interdicto verbo, Angelicus, posse fieri peccatum istud mortale vel propter officium, vi cuius aliquis obligatur (ut Prælati) a detractoribus corrumpere; vel propter malorum pericula, quæ ex detractione consequi auditor prævidet; vel propter radicem, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale. Metus autem humanus, subditi Dominicus Soto *Lib. V. quæst. x. art. 4. tunc ascendit ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum caritatis quis anteverit.* Non autem id facere consentans est, quous metu humano cavere cessat proximi detrimentum; sed quando sua est omnino necessaria sententia ex precepto; ut si detraheretur fides, & religioni &c. Hanc quam descripti sententiam, præter D. Thomam, & Sotum, defendunt Bannez 2. 2. *quæst. lxxiii. art. 4. concl. ult.* *Tapia Lib. 7. quæst. xlv. art. 9. n. 3.* Prudus *cap. xxx. qu. 11. §. 2. n. 19.* *Rebellus Lib. IV. q. vi. n. 8.* *Tannerus 2. 2. disp. iv. q. viii. dub. 1. n. 151.* *Reginaldus Tom. II. Lib. XXIV. cap. iv. n. 95.* *Faber deref. in IV. Sem. disp. xlii. part. III. disp. 111. cap. 111. n. 127.* *Diana II. part. tract. iv. resol. 228.* Salmanticensis *tract. xliii. cap. iv. punct. 5. n. 74.*

XII. Hec laudata S. Thomae, aliorumque Theologorum sententia minime adversatur sanctorum Patrum doctrinam. Patres namque, alique Theologi de illis loquuntur auditoribus qui aut latenter, aut ex odio audiunt, aut qui impedire commode possunt, & ob vanum respectum negligunt; tamen sciunt detractorem peccata occulta revelare, graviterque proximum infamare. Hac dicta sunt, ut qui plus iusto torquentur in hoc genere, habeant unde expellere scrupulos suos queant; secus vero ut nimium vel curiosi, vel prout in detractorem, aniam arripant audiendi detractores. Regulae, quae servandae sunt in hoc scrupuloso argumento, ut opposita declinentur extrema, in calce dissertationis huius explicabuntur.

CAPUT VIII.

De iudicio temerario.

I. Iudicium temerarium aliud internum, externum aliud. Hoc secundum est exterior sententia a iudice absque congruis rationum momentis lata, de qua alibi. In praesentia de iudicio temerario interiori sermo nobis erit, cuius notionem, & malitiam paulatim discipiam.

II. Iudicium temerarium est firmus assensus de aliquo proximo peccato ex levibus indicibus conceptus. S. Thomas 2. 2. q. 1x. art. 2. iudicium temerarium ad genus suspitionis revocat: & suspitionem in tres gradus tribuit his verbis. *Est autem triplex gradus suspitionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indicibus de bonitate alicuius dubitare incipiat: & hoc est veniale, & leve peccatum. Pertinet autem ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur, ut habetur in Gloss. super illud I. ad Cor. iv. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius estimat ex levibus indicibus: & hoc, si fit de aliquo gravi, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi. Unde Gloss. ibidem subdit: Esti ergo suspiciones vitare non possimus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est definitivas, firmasque sententias, continere debemus. Tertius gradus, cum aliquis iudex ex suspitione procedit ad aliquem condemnandum: & hoc directe ad iniustitiam pertinet: unde est peccatum mortale.*

III. P. Dominicus Bannez 2. 2. q. 1x. art. 3. animadvertit, Div. Thomam lubinatum istius articuli definire ex Cicerone lu-

spicionem presse acceptam, prout a dubio, & a iudicio temerario distinguitur, in eiusdem vero articuli prosecutione hac tria confundere. In primo enim gradu suspitionis comprehendit dubium de malitia proximi: in secundo iudicium firmum ac certum de proximi peccato. Sed hoc, inquit idem Bannez, non est D. Thomae ascribendum: nam communiter viri doctissimi hac tria confundunt, eaque communi nomine appellare iudicium temerarium solent. Istius confusionis ratio fortassis haec est, quod haec tria in duobus conveniunt. Primo, quod sint de malitia proximi. Secundo quod procedant ex levibus indicibus.

IV. Verum, ut ut haec se habeant, plannum est hac tria invicem esse distincta. Nam dubium tunc contingit, quando, propositis utrinque aequalibus rationum momentis, animus anceps haeret, suamque suspensum aliternum retinet. Quocirca iuxta Aristotelem III. Meth. cap. 1. dubitans comparatur hominibus ligatis, qui neque huc, neque illic se vertere possunt. Et quamvis dubium plerumque ex levibus rationibus concipiatur; tamen, quando utrinque rationes sunt aequales omnino, vel sint ambae gravissimae, vel ambae leves, suspensum retinet animus; quemadmodum libra suspensa remanet, quando in utraque lance sint aequalia pondera, sive levia sint, sive gravia; dummodo revera sint aequalia. Suspicio, inquit Salmanticenses tract. xlii. cap. iv. punct. 7. n. 89. non est assensus, & iudicium determinatum, sed inclinatio, & incitatio animi ad illum. Opinio autem assensus includit unitis partis, & iudicium determinatum, non firmum, sed vacillans, cum formidine nempe partis oppositae. Laudata sentitio suspitionis non arripit: quoniam inclinatio, & incitatio animi ad assensum, nullam actum prodit, sed instans, seu propensionem animi. Suspiciari autem verus actus est, non sola mentis inclinatio. Quare dicendum cum Bannez loc. cit. suspicionem esse assensum de malo proximi cum formidine contrariae partis. Distinguitur autem suspicio ab opinione: quod opinio, auctore Aristotele VI. Ethic. cap. ix. indifferenter se habeat ad bonum, & ad malum; & potius speculativa quam praesentis sumatur: suspicio vero proprie accepta est assensus infirmus de malo tantum; & ideo definiti solet, quod sit opinio mali. Sed mihi videtur, concludit Bannez, quod iudicium sit debilis opinio; itaut suspicio includat maiorem formidinem oppositae partis quam

opinio. Verum hoc tanti non sunt, ut severiorem possint discussionem.

V. Quaesit. I. Quanam sunt coniecturae sufficientes, ut iudicium dicatur temerarium? Resp. Convenit penes omnes, iudicium temeritate vacare, si coniecturae, & indicia solida sint; quia tunc iudicium consentaneum rationi est. Sed difficultas est, quanam dicenda sint indicia solida, coniecturae prudentes, quae temeritate iudicio adimant, illudque prudens constituant. Porro hoc vix designari absolute potest, seu nequit huius certae, & praecisae regula statui: sed id prudentiarum arbitrio relinquendum censetur. Dicunt, illas coniecturas esse sufficientes ad formandum iudicium prudens quae iuapte natura movere homines prudentes solent ad iudicandum. Verum hoc nullam ingerit menti notionem claram, & praecisam. Ideo spectanda sunt circumstantiae loci, temporis, & personarum. Si videas aliquem noctu scalias ascendere, ut per fenestras, alivnde occultum foramen ingrediatur; prudenter iudicare vales, hunc ad aliquod perpetrandum delictum illic petere. Si ex relatione viri honesti, fide digni iudicem; iudicium non est temerarium in foro interiori, tamen esse possit in foro exteriori. Si videas eum ingredi domos meretricum; ex circumstantia loci, & personarum, nisi aliud oblit, absque temeritate iudicare poteris, hunc aliquid lasciviae flagitium perpetraturum.

V. Porro, ut quicquid a temeritate iudiciorum sibi caveat, praer oculis habere doctrinam S. Thomae debet. Tria enim ille capita designat, unde debent temere iudicandi profliteri. Haec sunt illius verba 2. 2. q. 1x. art. 3. *Contingit ex tribus. Uno quidem modo ex hoc quod aliquis in seipso malus est; & ex hoc ipso, quasi conscius sua malitia, facilius de aliis malum opinatur, secundum illud Eccles. x. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos estimat. Alio modo propevit ex hoc quod aliquis male afficitur ad alterum. Cum enim aliquis committit, vel edit aliquid, aut insicitur, vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso: quia unusquisque facilius credit quod appetit. Tertio modo propevit ex longo experientia. Unde Philosoph. dicit in II. Meth. quod senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus. Prima autem causa suspitionis causae manifestae pertinet ad perseverantem affectum; tertia vero causa dimittit rationem suspitionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quae est contra*

rationem suspitionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat; & quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosum. Ex his tribus capitibus duo priora malitiam aggravant suspitionis. Tertium diminuit temeritatem; illam tamen omnino non tollit, quando indicia gravia non sunt.

VII. Quaesit. II. Sit ne iudicium temerarium genere suo peccatum mortale? Resp. Adfirmant omnes. Idque conceptis verbis docet Scriptura divina. Luc. vi. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Iacob. iv. Tu quis es, qui iudicas proximum? Et ad Rom. xv. Tu qui es, qui iudicas alienum seruum? Plurima haec de re Augustinus scribit. Pauci isthac asserunt ex ferm. cert. de temp. leu in Appendice Augustiniana lxxvi. qui sermo tribuitur S. Caesario Arelateni Episcopo. De illis quae sunt. Deo nota, & nobis incognita, periculose vestros proximos iudicamus. De ipsis enim Dominus dixit: Nolite iudicare ut non iudicemini. De illis vero quae aperta sunt, & publica mala, iudicare, & redarguere, cum caritate tamen & amore, possunt, & debemus, odio habentes non hominem, sed peccatorem, non vitiosum, sed vitium: detestantes morbum potius quam aegrotum... In his periculose alios iudicamus quae dubium est, utrum bono, an malo animo fiant; id est, ieiunare, vigilare, elemosinas facere, a vino & carnibus abstinere, vel non abstinere, & reliqua his similia, quae pro Deo, & pro humana gloria fieri possunt: & quia ignoramus quod animo fiant, iudicare penitus non debemus.

VIII. Ratio cur iudicium temerarium ex levibus indicibus conceptum in re gravi de proximo sit peccatum mortiferum, non una est, led multiplex. Et primo iniuriam gravem irrogat proximo, inquam de eo concipiens opinionem, seu estimationem; illamque contemnens, ut improbum. Iudicium temerarium internum computari cum calumnia potest. Nam sicut calumnia impingit falsum crimen; ita iudex temere intus iudicans non ore, led mente calumniatur fratri suo, eidem tribuens sententia quae hic non paravit. Et hic animadvertas velim, iudicium esse temerarium, etiam si verum foret, quoties ex levibus indicibus, & coniecturis concipitur; quemadmodum temerarium non est, quamvis falsum sit, quando gravibus, & solidis momentis nitatur; quod aliunde raro accidit. Altera ratio, quae malitiam temerariae sententiae prodit, est, quod hi audent iudices sui sibi usurpant divinum. Quae enim ex levibus in-

dicis concipiunt, ignota sunt, & occulta: que autem occulta sunt, humanam fingunt cognitionem, & ad Dei tribunal spectant. Accedit quod ipsum Christum Dominum peculiariter praevaricavit: etenim ipse a Deo Patre constitutus est vivorum, ac mortuorum iudex. Quid quod haec perverfa iudicia cuncta comburant, sanctioraque inquinant? Nihil quippe tam iustum, tam sanctum est, quod humana temeritate, & audacia nequeat in malam detorqueri partem. Denique perfidiae radices, & quibus haec temeraria iudicia proficiuntur, malitiae gravitatem produunt: dimanant enim ex animi levitate, superbia, odio, invidentia, atque ex contempnentia ipsius Dei, cuius auctoritas inique usurpatur. Vel ipsi benigniores Casuiflex, qui propugnant, non esse mortale crimen revelare peccatum grave occultum nisi soli viro cordato, defendunt iudicium temerarium esse peccatum mortale. Quia qui revelat peccatum occultum, revelat peccatum verum; at iudicium temerarium natura sua falsum est; atque adeo falsum crimen imponit proximo.

IX. Nec minus peccatum est temere iudicare de defunctis, ac de vivis. Nam & defuncti vitam vivunt morealem in hominum memoria. Brevitas temporis non tollit quin haec iudicia temeraria peccatum sint mortale; quemadmodum nec ceteris aliis internis cogitationibus voluntariis, & deliberatis malitiam admittit. Si tamen loci causa alium inducens ad temere iudicandum de proximo, etiam in re gravi, cum proposito statim removendi talem opinionem; non peccares mortaliter. Abstinendum tamen semper est ab eiusmodi locis, in quibus mendacia contingunt. Salmant. *tr.* xlii. c. iv. *punct.* 7. *lr. art.* 3. quatuor requiri condiciones, ut iudicium temerarium sit peccatum mortale. Condiciones autem sunt. I. quod iudicium sit certum, firmumque, & determinate personae. II. quod temeritas tanta sit, ut verum iudicium grave peccatum reputetur. III. quod materia gravis sit. IV. quod plena advertentia adsit in intellectu, & plena deliberatio in voluntate.

X. Si desit prima conditio, nempe firmitas iudicii, & persona determinata; iudicium non erit culpa gravis. Si iudices mulierem larvatam, velatam, tibi que omnino incognitam, esse meretricem; aut hominem longius occurrentem, atque adeo prolixius tibi ignotum, reputas esse furem, non peccas lerali-

ter: quia nulli determinate personae iniuriam irrogas. Similiter, si iudices in hac vel illa civitate aliqua gravia perpetrari crimina, nullam designando determinatam personam, a gravi culpa excularis.

XI. Secunda conditio est, iudicium censendum non esse temerarium, nisi accedat tanta temeritas, seu precipitatio in iudicando, ut prudentium sententia mortalis sit. Quod sic clarius explico: etiam si certitudo moralis perfecta non sit, si adsint iudicia valde probabilia, iudicium non erit mortaliter temerarium. Quia inter certitudinem morealem & magnam probabilitatem non reputatur tanta distantia, ut prudentium iudicio mortaliter peccet qui iudicis, & consuetudinis valde probabilibus iudicium suum format. Ne multa. Coniecturae, & iudicia quibus formatur iudicium, interdum sunt validiora, interdum minus valida: quae tamen minus certa sunt, sunt interdum satis probabilia, & prudentium auctoritate sufficiunt ne iudicium dicatur temerarium.

XII. Tertia conditio est gravitas materiae. Quando enim res est parva, peccatum mortale non perpetratur nec in iudicio temerario, nec in aliis permultis generibus, ut omnes docent. Gravitas materiae non a sola culpa secundum se spectata, sed a qualitate etiam personae accipi debet. Si Sacerdotem, si virum religiosum, Praelatum, Episcopum iudices passim, & ex consuetudine mentiri, regulares observantias parvi facere, & negligere, nugis vacare, otio discurrere, & id genus similia perpetrare, quamvis haec absolute peccata levia sint, quia tamen graviter laedunt in communi excommunicatione famam similibus virorum, dummodo haec reapse aperte non perpetrent, grave peccatum erit procul dubio tale iudicium. Nam si Regularis manifeste negligeret sui Ordinis ritus, & regulas, seu constitutiones, si alter passim mentiretur; tum iudicium temerarium non esset, atque adeo nec peccatum. Aliquando etiam quod nullum genere suo peccatum est, potest esse materia gravis, si in grave recidat proximi detrimentum; ut si virum optime famae, & honestorum natalium, iudices nothum, spurium, aut si Catholicum iudices ex haereticis, Hebrais, paganisque progenitum, & ut talem contemnas, illumque ab officis, & dignitatibus arceas, peccare mortaliter poteris. Hinc consequitur, iudiciorum quoque gravitatem, ac levitatem pendere a personarum diversitate. Nam iudicia quae respectu unius sunt gravia, respec-

tu alterius sunt levia. Ingressus juvenis laeivi in domum mulieris suspectae fame iudicium grave esse potest, ut abique temeritate te iudices, eum illuc ad peccandum accedente. Et tamen si qui illuc ingrederetur, foras Sacerdos, Religiosus gravis, & optime famae, iudicium aut leve, aut nullum esset: quia, ut illum corrigeret, vel animam videret, vel ad meliorem frugem restitueret, ingredi poteris. Denique distinguendum est iudicium operis ab iudicio personae. Vides, Regulares comicos in suis Cenobiis agere, & scenicos, comedias impudicas, tragicodiales repraesentare, sacra veste exuta, vel occultata, & profanis theatrorum indumentis ornatos: actiones istas gravia peccata esse arbitraris, iudicafice illos peccare mortaliter; non est iudicium temerarium, nec operis, ut ergo quidem arbitror, nec personae. Si vero verba tantum scurrilia lepidia, & iocosa proferent in spectatorium solamen, & haec tu gravia reputares peccata, & illoque gravis flagitii reos iudicares; tum esset iudicium temerarium operis, lecus personae.

XIII. Quarta conditio poscit plenam advertentiam ex parte intellectus, & perfectam libertatem ex parte voluntatis. Libertatem requiri in quolibet peccato, fatentur Catholici omnes. Salmant. *tr.* xlii. c. iv. *punct.* 7. *num.* 98. addunt, non esse sufficiens ut iudicium temerarium sit peccatum mortale, quod quis plene advertat se grave de aliquo iudicare; sed debere advertere, vel saltem dubitare, le abique sufficientibus iudiciis tale iudicium habere: quia inquit ex Salmanticensibus Scholasticis in 1. 2. *qu.* lxxvi. *tract.* xxxii. *disp.* x. *duob.* 4. n. 148. ad peccatum mortiferum requiritur perfectus consensus, qui qui ex perfecta gravitatis advertentia oritur, quando mens sui compos, non occupata aliis cogitationibus, reflectit supra suum actum, & illum in materia gravi, divinae legi contraria, verari cognoscit; vel saltem de hoc incipit dubitare. Ergo non sufficit ad mortale peccatum temerarii iudicii quod advertam me grave de alio iudicare; sed advertentiam necesse est me temerarie iudicare, hoc est abique sufficientibus causis, & iudiciis.

XIV. Ut ab hoc ultimo auspicietur, non videtur cur homo excusari a culpa gravi possit, quando advertit se grave in materia gravi agere, eo quod ad pravitatis suae radices, & causas animum non intendat. Si dicereur, ad peccatum mortiferum haud sufficere, quod advertas te iudicare in proximo pravitatem reperiri, quantum ralem pravitatem

teum esse gravibus momentis iudicare vales; nihil esset absurdum. Sed, quod advertas te grave, seu inique iudicare, & quod nihilominus non pecces, propterea quod non recogites super levitate coniecturatum, seu iudiciorum, quae te ad grave iudicandum impellunt; paradoxon videtur. Quod loco principii ponitur, advertentiam actualem requiri ad peccatum mortiferum, doctrina est quam in Historia Probabilium fule exagitavimus; & satis adhuc proligandam, dum de peccatis ignorantiae sermo erit. Praefata doctrina Probabilium furculus est; eamque acriter defendunt Tamburinus, Lessius, La-Croix, aliique Probabilistae. Ea admitta, nulla omnino erunt ignorantiae peccata. Ut iudicium sit temerarium, haud est necesse ut actu expresse, atque, ut dicitur, formaliter advertas ad iudiciorum levitatem, aut gravitatem, vel actu dubites; sed fat est quod virtualiter advertas, seu quod debeas, ac possis, & ob tuam sive negligentiam, sive malitiam negligentiam considerare. Si debitam adhiberes diligentiam, si animi perturbatione careres, atque appetitus rationis freno cohibitos haberes, si caritas erga proximum ferveret; iudiciorum levitatem adverteres. Eam ignoras, quod pravis affectionibus animus sit inquinatus, invidentia, odio, similitate ardens. Quo autem passiones effertae tendunt, eo mentem rapiunt, impediuntque ne ad id quod debet, respiciat. Verum de his, ut dixi, plura alibi. Nunc paucis, quam sit falsa haec doctrina, huic argumente applicata, patefaciam. Admissa neglecta advertentia actualis, vix in rerum natura aliquod iudicium temerarium occurreret. Notio temerarii iudicii est quod certum, & definitum sententiam super hominis malitia mens pronat. In hoc quippe iudicium temerarium ab opinione, & suspitione distinguitur, quod certo, & abique contrariae partis formidine, iudicet. Porro iudex, qui aut actu advertit iudicia quibus nixus iudicat, levia esse, vana, insufficientia; aut dubitat esse talia; nequit firmum, certumque formare iudicium super aliena pravitatem. Haec advertentia, consideratio, reflexio, aut dubitatio suapte natura formidinem, & vacillationem ingerunt. Porro iudicium firmum certumque, & formato ac vacillatio super eadem omnino re mutuo pugnat. Ergo, admitta Salmanticensium, Tamburini, Lessii, La-Croix, aliorumque Probabilistarum sententiam, de necessitate continua actualis advertentiae, nulla iudicia temeraria reperirentur in rerum natura.

XV. Abste tamen ut negem, interdum inadvertenter exulare a pravi summum culpa. Quoties hoc inconsideratio invincibilis est, a culpa potissimum gravi exulat. Frequentes mentem aggreduunt importuna cogitationes, eam quodammodo inflectunt in prava iudicia. Negligentia passim occurrit ob infrinitatem nature in repellendis pravis suspitionibus. Hæc negligentia in perfosis optime moratis frequentissime aut invincibilis est, & subitanea, aut ad summum venialis. Quare admitto, & utroque pollice subicribio communi doctrina, videlicet iustos homines raro vera iudicia temeraria efformare quia vel ob levitatem materie, vel ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem, aut nullam, aut venientem culpam committunt. Quare in iustorum solamen ad veritas veim, iustos homines illos esse qui timore temere in iudiciis vexantur. Et tamen, quo magis timent le temere iudiciale, eo minus temere iudicantur. Contra vero peccatores, qui ut aquam bibant iniquitatem, vix utquam sibi scrupulum movent, le temeraria formalia iudicia. Hæc est diaboli vafrities, & immanis veritas, ut vano timore iustos exagitet, & fallaci fiducia peccatores læcet. Porro in peccatoribus frequentissime inadvertentia, & inconsideratio vitiosa est; atque adeo frequenter temere iudicant ex pravis quibus imbuti sunt, affectionibus. E contrario iusti raro graviter delinquant in iudiciis temerariis formandis; & ut dixi, illi minus delinquant qui magis le deliquisse venerunt. En quomodo vera doctrina & iustos foletur, & peccatores corripit.

CAPUT IX.

De suspitione, opinione, & dubitatione.

I. Convenit penes omnes, nullum esse peccatum, si quis ex coniecturis probabilibus probabiliter opinetur, & ex iudiciis dubiis dubitet, & ex suspitionibus suspicetur; quemadmodum culpa caret, ex iudiciis certis, & evidentibus definitum, certamque formare sententiam. Similiter certum est peccare eos, & quidem mortaliter, qui ex odio, invidia, pravoque affectu gravia de proximo crimina temere, id est absque probabilibus coniecturis, suspicantur. Quoties homines, nedum mali, sed etiam qui boni apparent, aliquam salam effinxerunt de proximo imaginem, secretionis inadvertentem, alteriusve occultissime averfionis perniculo delincentiam; continuo occasione cuiusque, vel le-

visissimæ, coniectura dubitare incipiunt, opinari pergunt, & suspicari perleverant de eodem gravi flagitia. Hinc etiam quod legitimum in fronte explicant, dum defectus enarrari istorum audiunt, & nunquam ilius sermionis finem haberi vellent. Contra, cum eorumdem merita, virtutes, & dotes deprædicant, sermonem abruptere sudent, vultus pallore, aliusque malitie signis erga tales malam inclinationem produunt. Hæc omnia nunc missa facimus, quoniam nulla super his controverfia est. Pariter distinctionem suspitionis ab opinione, & dubitatione prætere, quod singulas notiones supra dederim, ubi indicatum est, ad iniuriam inferendum quod attinet, non valde invicem ista differre.

II. Illud in controverfiam Theologi vocant, utrum suspicio genere suo fit peccatum mortale, quod delituit esse probabilibus coniecturis, & iudiciis. Et sermo est de suspitione temeraria, subflata quacunq; passione odii, invidiæ, alteriusque prave affectionis. Caietanus in *Summul. verb. iudicium temer.* & *verb. Suspicio*, & 2. 2. q. vi. art. 3. clare, & acriter defendit, nullam suspitionem, atque adeo opinionem, dubitationemve nullam esse peccatum mortale. Hanc sententiam communitè propugnant recentiores; Diana, Laymannus, Tamburinus, Navarrus uterque, Faber, Lessius, alique.

III. Ioannes Sinnichius in suo *Saule Exege cap. cxi.* iniuste vexat Thomam Tamburinum, quasi istius opinionis inventorem; atque laxitatis reum postulat. Verum, quemadmodum frequenter iuste vapulat Tamburinus a Sinnichio; sic in præfens Sinnichius immerito, ut ego quidem arbitror, & ut id quod sentio, nullo partium studio preventus dicam, Tamburinum torquet, cum is talem opinionem a Caietano, Lessio, aliiisque mutuatus sit.

IV. Laudatus Sinnichius, Henricus a S. Ignatio Tom. II. part. VIII. c. xx. assert. 2. Bannez 2. 2. q. vi. art. 3. Medina, Aragonius, Sayrus, alique docent, suspitionem genere suo peccatum esse mortale. Pro hac eadem opinione Henricus a S. Ignatio laudat Dominicanum Soto, qui conceptis verbis oppositum docet; & Bannez ex instruito illum confutare nititur.

V. Sententia Domini Soto est, suspitionem temerariam genere suo non esse peccatum mortale, si pro obiecto habeat confacta & communia crimina; secus, si versetur circa scelera gravissima, que infamiam ingerant maximam. Sic docet Soto I. III.

de

de iustit. q. iv. art. 3. Salmanticenses tract. XIII. c. iv. p. 7. n. 103. asserunt, hanc Soti opinionem iam communem evasile, cui ipsi subscribunt, & pro eadem citant Ledelium, Tasserianum, Turrianum, Molinam, Villalobos, Lugonem, Valentiam, Bonacinam, Resinandum, Azorium. Immo primam opinionem partem defendunt Caietanus, & omnes qui illius opinionem amplectuntur.

VI. Argumenta Sinnichii, Bannez, aliorumque hæc sunt. Sacre littere prohibent iudicia temeraria que in ista sunt apud homines. Porro iudicium temerarium, omnem excludens formidinem, pertrahit est. Suspicio autem frequens est apud homines. Ergo hæc prohibetur nomine iudicii. Nam, cum suspicio assensum includat, & ipsa iudicium est, licet cum opinione partis formidine.

VII. Ex hac argumentatione potius colligitur oppositum. Ex quo enim familiaris, & quasi inrita natura sit suspicio; inferendum potius videatur, eam non fuisse a clementissimo Deo sub nomine iudicii prohibitam. Urget Bannez suam argumentationem ad hominem, ut aiunt, contra Dominicanum Soto. Illud vitium quo intra materie sue limites, absque hoc quod trahatur ad speciem alterius vitii, aliquando mortale est, ex suo genere mortale peccatum habetur. Sed secundum Soto suspicio in re gravissima est peccatum mortale. Ergo ex suo genere talis est.

VIII. Bannezii argumentationem præoccupavit Soto hoc, est, iniquiens, regulas morales non esse temere metaphysice expendendas, sed ex iustitie quantitate. Quoniam, attentio prædicatum iudicio, plus iniurie irrogas Petro, si cum formidine opineris ipsum incestuosum esse cum matre, cum filia, aut cum sorore, quam si certo iudicares eum fuisse fornicatum: multoque gravius eum contemneres qui apud te in suspitionem venire hereticæ pravitatis, patrieque prodigionis, aut alterius immanis flagitii, sodomie, bellialitatis &c. quam cum quem certo crederes minoribus, & coniectus criminibus iretini.

IX. Relatis Theologorum placitis, quid mihi dicendum sit, non satis teneo. Argumenta que utrinque asseruntur, non leve facellunt negotium. Quo familiarior materia est, eo est perniciosior aberratio. Quapropter index in hac lite ledere nolo. Proppriam tantum quod ipse sentio. Suspicio que ex nullo prava affectione ortum ducit, sed ex sola profectiva errore intellectus, que levitia iudicia æquo maiora reputans, ex il-

dem movetur ad suspicanda peccata communia, & consuetæ, vel valde infamantia, de proximo suo, nunquam est genere suo peccatum mortale. Nam qui ex solo intellectus errore, excelsio quocumque pravo voluntatis affectu, apprehendit iudicia ut sufficientia ad suspicandum, tamen levitia sint & vaga, paratus est omnem suspitionem deponere, ubi melius adverterit. Accedit quod, quando quis non solum errorem intellectus movetur ex levibus iudiciis ad suspicandum malum, suspicio hæc non est plene voluntaria; & alioquin non supponit pravam affectionem in voluntate, quod viriosum errorem constituat. Denique nulla precedit pravis inclinatione, & iudicia, quibus movetur intellectus ad suspicandum, aliquam vim, & probabilitatem ad inclinandum mentem habent. Porro quod intellectus ista concipiat ex imbecillitate paululum validiora, non videtur sufficientis ratio ad peccatum mortale constituendum.

X. Hæc sententia videtur esse D. Thome 2. 2. q. ix. art. 3. Est autem triplex gradus suspitionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus iudiciis de bonitate alicuius dubitare incipiat; & hoc est veniale, & leve peccatum. Clarior hæc sententiam docere videtur Augulinus tract. xc. in Ioannem. Ignoscite nobis, quod de oculis hominum aliquando, immo assidue non vera sentimus. Hæc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci ista non potest vita; ita ut Apostolus diceret: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Quid enim tam humanum quam non posse suspicere cor humanum, & ideo non eius latebras perferretur, sed plerumque aliud quam id quod ibi agitur, suspicari? Quamquam & in his rebus tenoris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, est suspiciones intelligere (vitare) non possumus, quia homines sunt; iudicia tamen, id est definitas sententias, contingam debemus: nec ante tempus quicquam iudicare, donec veniat Dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit unicuique a Deo. Quando ergo non erratur in rebus, ut verba sit improbatio vitiosorum, virtuosorumque probatio, profectio, sermatur in hominibus, venialis est humana tentatio. Per hæc autem humanorum cordium tentatas res multum miranda, & multum dolenda consistit, ut cum nonnunquam quem iustum putamus, & tamen iustus est, & iustissimè in eo delictis diligimus, devotissimè, aversimus, a nostro probite-

hibeamus accessu, communem cum illo vitam, vultumque habere volumus, conque, etiam si discipline imponenda necessitas cogat, sine us alite nocent, sine ut hinc ipse excusetur, asperitate salubri persequamur; & hominem bonum, tamquam malum, assiduum, quem noscitur amamus.

XI. Iterum ita evidenter D. Thomas hanc nostram sententiam definit, ut nullus maneat ambigendi locus. Hæc quippe scribit *quodlibet* xii. art. 34. ubi ex insulso rem dicitur. *Suspicio autem est quid imperfectum in genere iudicii, & ideo est imperfectus motus: & ideo non est mortale ex genere; quamvis, si fiat ex odio, erit aliquando mortale.* Suspicionem collocat in genere iudicii: includit enim mentis assensum. At quia imperfectus est in genere iudicii assensus ille, cum formidine oppolite sententiæ comitem habeat; idcirco genere suo peccatum grave non est; præcisè circumstantiis odii, invidia, vel criminis adeo enormis, & infamis, ut iuxta communem sententiam illud vel suspicari nefas sit. Haic tunc præter laudatos. Theologos lubricribent Franciscus Genetus tract. ix. in 8. præcep. cap. v. g. iv. P. Gabriel Antoine tract. de iust. cap. v. ref. 3.

XII. Responso Sinnichii, Henrici a S. Ignatio, Natalis ab Alexandro, afferentium, D. Thomam, & Angulium, docentes suspensionem non esse ex genere suo peccatum mortale, intelligendos esse de suspicionibus indeliberatis, quæ nobis non opinantibus irrepunt, mentemque nostram preoccupant; est omnino vana, & falsa. Nam neque iudicia indeliberata, neque alie adiones, tametsi genere suo extrinsece, & scelerate, si sint indeliberata, peccata sunt mortalia. Indeliberatio quippe voluntatis principium univèrsale est, impediens cuiusque gravem malitiam formalem, seu imputabilem ad culpam. Quid quod Angelicus conceptis verbis declarat, suspensionem non esse ex genere peccatum grave, quod sit quid imperfectum in genere iudicii; non quia sit quid imperfectum in genere deliberationis? Ceteras responso Henrici a S. Ignatio, ut leviores, prætereo.

XIII. Hæc quæ propolui, mihi probatiora videntur, & Patribus, argue rationibus conformiora. Hinc colligas velim duo. Alterum est, me in benigniora, quoad fieri poterit, propentem esse, & dum ratio, & Patrum auctoritas sinunt. Alterum est, te non debere hinc aniam arripere suspensiones multiplicandi. Scias enim oportet, nihil esse humane societati periculosius suspicionibus: Sul-

picio filia est ignorantie, mater rixarum, dissensionum, turpiorumque. Homines suspiciosi gravis plerumque occupati sunt affectionibus, atque inordinatis passionibus odii, ambitione, ambitioneque agitantur. Suspiciosi vero homines non vocantur illi qui ex congruis iudiciis ad suspicandum adducuntur; sed qui, iudiciis deficientibus, propria mentis umbras, & vanas imaginationes loco iudiciorum conlectantur. Hinc est quod dixerim, suspicionem temerariam esse effectum erroris humane mentis, quæ spectra & idola vana, humanaque apprehensione efficta captat, & ex illis movetur ad suspicandum. Frequentes suspensiones temerarie raro ex solo errore intellectus generantur, sed plerumque ex pravis animi affectionibus. Opportuna sunt quæ scribit hæc de re Augustinus serm. cccvii. alias de diversis cxxi. cap. ix. *Pleraque mala generis humani non aliunde oriuntur, nisi de suspicionibus falsis. Credis de homine quod odierit te, qui forte amat te; & per pravam suspensionem fit inimicissimus amicissimo. Quid faciat, cui non credis, & cor suum tibi demonstrare non vult? Loquitur tibi dicens, Amice. Sed quia posset tibi hoc dicere & mentiens (ea sunt enim verba mentientis quæ vera dicunt) non credendo adhuc vidisti. Ideo securum te sciere voluit ab eo peccato qui tibi dixit: Diligite inimicos vestros.*

CAPUT XI.

Quomodo dubia sint in meliorem partem interpretanda.

I. TAM dubium supra est, tunc dubium intelligi, quando quis equalibus rationum ponderibus pressus, anceps hæret, quin in unam, aut alteram partem declinet. Quoniam vero intellectus noster imperio subdit voluntatis, in disputationem venit, utrum, positione facta quod homo velit intellectum suum in alteram partem determinare, debeat in partem meliorem, & que nimirum proximo favet, suam ferre sententiam. Questionem veriat Angelicus 2. 2. q. ix. art. 4. Duplex ille distinguitur dubium: aliud quod circa res, aliud quod circa personas verlatur. Hæc illius doctrina transtribenda est, ut questionis solvenda via parerit planissima. Inquit ergo loc. cit. ad 2. *Aliud est iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipsius rei, de qua iudicamus, cui nihil nocet, qualiter-*

con-

etiamque iudicemus de ipsa: sed attenditur ibi solum bonum iudicamus, si vere iudicet, vel malum, si falso: quia verum est bonum intellectus, falsum autem est malum ipsius, ut dicitur in VI. Ethic. Et ideo unusquisque debet niri ad hoc quod de rebus iudicet secundum quod sunt. Sed in iudicio quo iudicamus de hominibus, præcipue attenditur bonum, & malum ex parte eius de quo iudicamus, qui hoc ipso honorabilis habetur quod bonus iudicatur, & contemptibilis, si iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tenere debemus in tali iudicio, quod hominum iudicemus bonum, nisi manifesta ratio in contrarium appareret. Ipsi autem homini iudicanti falsum iudicium, quo bene iudicet de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius: sicut nec ad eius perfectionem pertinet secundum se cognoscere veritatem singularium contingentium: sed magis pertinet ad bonum effectum. Facta igitur non sunt in meliorem, sed in veriorem partem interpretanda, iuxta rationum momenta; quia nil aliud in his desideratur nisi veritas, abique ullo de iniuria inferenda timore. Quare, si auctorem hæreticam propositionem, illam ut hæreticam, si laxam, ut laxam, si rigidam, ut rigidam, iudicare debes. Veram auctorem propositionis, nisi evidentiissima occurrat rationum momenta, non debes nec hæreticam, nec laxam, nec rigorem iudicare.

II. Dubia igitur in quibus de hominum malitia agitur, si firma roganda sententia sit, in meliorem partem sunt interpretanda. Ita docent Theologi omnes. Rationem aliiq. S. Thomas loc. cit. Ex hoc ipso quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemere, vel inconvenerunt quocumque inferre absque causa cogente. Et ideo, ubi non apparent manifesta iudicia de malitia alicuius, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.

III. Non minus peripicue hanc sententiam docet Augustinus de serm. Dom. in monte Lib. II. cap. xxviii. *Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis. In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis; & in qua mensura mensi fueritis, in ea remittetur vobis. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta que dubium est quo animo fieri, in meliorem partem interpretemus...* De talibus enim rebus quæ possunt bono animo, & simpliciter, & magnanimitate fieri, quam-

vis possit etiam non bono, volentibus illi, cum bonitas essent, in oculis cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus iudicat. Ad hoc pertinet etiam illud quod alio loco dicit: Nolite ante tempus iudicare &c. Sunt ergo quædam facta media, que ignoramus quo animo fieri, & bono, & malo fieri possunt; de quibus temerarium est iudicare, maxime ut condonemus. Horum autem venit tempus ut iudicentur, cum Dominus illuminabit abscondita tebrarum, & manifestabit cogitationes cordis.

IV. Ratio quoque suffragatur. Si quidem nemo in dubio privandus est sua certa possessione, ut in bonis fortunæ, a quorum possessione nemo dicitur ob solum vis dubium esse possidentis conditionem. Atqui hominibus certo possidet famam suam. Ergo ob dubia facta extendens ea non est. Ipsius civilis l. Merito ff. Pro socio definit: *In dubio non est presumendum delictum.* Postquam ergo quod quis iudicare velit, debet dubium in meliorem accipere partem. Accedit illud in iudicio a natura principium, & in Evangelio nobis commendatum: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Omnia que vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Ut, quæ hæctenus dicta sunt, melius illustrentur, alique regule prescribende occurrant.

V. Regula prima. Dubia circa proximi famam, seu malitiam non adstringimur ita in meliorem interpretari partem, ut polividebeamus sententiam ferre de illius bonitate; sed tunc est in meliorem partem interpretari, iudicium, seu assensum suspensum, nullamque profertendo sententiam nec in bonam, nec in malam partem, ea iudicanda relinquendo soli vero iudici Deo. Solum autem in hypothetico, in qua iudicatur, & ferre sententiam velimus, in favorem hominis, seu in meliorem partem dubia interpretari debemus; lecus absolute: quoniam nemo tenetur se se libere exponere errandi periculo. Porro qui super re dubia sententiam profert, errandi discrimini subicitur. Ergo absolute non adstringitur hoc subire discrimen.

VI. Regula secunda. Quando de damno vitando agitur, cautela adhibenda est, ut consultamus, propitiamque rebus nostris, dubia in deteriorem partem interpretando, non defensando, aut iudicando, vel suspicando rem ita se habere; sed supponendo quod, ut veremur, evenire res possit. Regulam hanc

hanc perspicue S. Thomas explicat loc. cit. ad 3. *Dicendum, quod interpretari aliquid in deteriorem, vel meliorem partem, contingit dupliciter. Uno modo per quamdam suppositionem. Et sic, cum debemus aliquibus malis adhibere remedia, sive nostris, sive alienis, expedit ad hoc ut securus remedium apponatur, quod supponatur id quod est deterior: quia remedium quod est efficax contra malum malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretamur aliquid in bonum, vel malum, deservendo, sive determinando: Et sic in verum iudicio debet aliquis nisi ad hoc ut interpretetur unumquodque, secundum quod est: in iudicio autem personarum, ut interpretetur in melius, sicut dictum est. Familiare est exemplum. Recipis in domum tuam advenam servum, cuius nec malitia, nec integritas tibi comperta est. Rationem suspicandi in neutram habes. Tamen ita rei tui propiciere potes, ac si fur esset. Quae agendi ratio vocatur iudicare per suppositionem. Similiter pater filium, maritus uxorem custodire potest, & sapere debet a colloquio virorum. Prohibere illis valent ne hunc aut illum alloquantur.*

VII. Superiores potissimum praefata regula uti debent. Cum ipsis dubia occurrunt super subditorum malitia, iudicium suspendant super personas, quin facta exsistent, & intentionem etiam, si velint, bonam iudicent. Interim eas adhibeant cautions, & remedia quae adhibentur, si mali essent. Summa tamen opus discretionis est, & prudentia: & hoc opus, hic labor est. Nihil potius habet Praelati in suo regimine debent quam se suspiciosos non exhibere. Vix ac nevis quidem ferri potest, ut Praelati suspiciosi subditos tranquille regant. Suspiciosi Praelati infestis subditis sunt, aversionem, diffidentiam, & diuinique eorum in se concitant. Cum suspiciosi nulla esse amicitia, nulla sincera communicatio potest. Vel ipsam ergo umbram suspiciosi animi amovere a se Praelati debent. Simul autem vigiles, expreffi, atque providi sint oportet; eaque cautions adhibeant quae adhibere vel suspiciosissimi solent. Hoc simul conficiare summè est difficultatis. Et haec est una ex rationibus cur regimen Iammarum sit onus angelicis humeris formidandum.

VIII. Hac eadem regula uti debent Novitiorum magistri, & suffragatores omnes. Si dubitent, num ad professionem admittendum Novitius sit, debent negare eidem suffragium, & in religionis favorem dubium resolvere.

Religio quippe est in possessione, & bonum commune, quod laeditur ex professione indigni iuvenis, praeteri bono privato debet. Verum de hoc fultus alibi. Pro hac sententia Henricus a S. Ignatio Tom. II. par. vii. cap. xxi. num. 155. Venerabilem Iohannem a S. Sampone, D. Ioannem Sancium in Lib. spiritualium exercitiorum, Ludovicum de Scildere de Principiis, conf. tract. v. Carumelium in Theolog. regul. cap. vi. num. 470. Sed res est fauste natura manifesta. Si tamen dubium occurrat tempore Novitatus, non debet illico dimitti Novitius, sed diutius probari: & si dubium persistat, dimittatur.

IX. Regula tertia. Si dubium oriatur super proximi fama, cuius optimam praecipuas opinionem, non debes vi talis dubii iudicium suspendere: quia haec iudicii suspensio minuit praecipuas opinionem. Porro proximus, ut optime advertit Dominicus Soto Lib. III. quaest. iv. art. 3. ius habet non modo ne ex iudicis dubiis malum deo concipias opinionem, verum etiam ne conceptam bonam exilimationem vi talium iudiciorum minus. Quare, dum non est necessaria caute ad evitandum malum, proximum in dubio tractare debemus, ac si bonus esset; atque adeo eidem conlata urbanitatis officia exhibere, & dubia omnino contemnere, prout ex circumstantiis expediens videbitur.

X. Opponi solet. Nemo tenetur errandi periculum subire. Qui vero in meliorem partem dubia interpretatur, erroris periculo se supponit. At contra, qui meliorem in partem negative dubia interpretatur, nulli se errandi exponit periculo; qui vero eadem positive in meliorem accipit partem, optimam estimando opinionem de proximo suo, errori dumtaxat speculativo se exponit, sicut practico. Regula iuris, *in suspiciis inobiscuris quod verisimilius est, & quod ut plurimum fieri consuevit, servanda est, ubi de iniuria, & proximi fama agitur: tum enim in dubio tutior via est eligenda.* Sed audiamus responsum: quod praebet S. Thomas 2. 2. q. lx. art. 4. ad 1. *Potest contingere quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentius fallitur. Sed melius est quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod varius fallatur, habens malam opinionem de aliquo bono: quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.*

CAPUT XI.

De restitutione honoris, & famae.

I. Explicatum supra est, quemadmodum duplici via laedi honor possit, omissione nempe, & commissione. Omissionem, & contumeliam reverentiam, obsequium, & comitumia urbanitatis officia exhibere negligis proximo tuo plus iniurias, iuxta personarum dignitatem. Qui sola omissione laedi honorum. Qui sola commissione laedi honorum. Non peccat contra iustitiam, atque adeo nihil ob praeteritum omissionem restituerem adtingitur: sed tantum reddere honorem quem antea praestare omiserat. Si tamen simul cum omissione interveniret aliquid contumeliae, quo in casu iustitia laederetur, restitutio facienda esset.

II. Altera via honor auferitur positive, verbis, signis, factis; ut si fuisse percutias, verbis derideas, conviciis contemas proximum tuum. Porro haec honoris laesio iniuria adverteatur, & debitum restitutionis inferat. Quare, si contumelia occulta fuerit, occulte facienda erit honoris compensatio. Si vero contemptio contumeliosa proximi publica fuerit, tum restitutio honoris publica, & patens esse debet, coram illis videlicet coram quibus honor per contumeliam fuit laesus. Idcirco linimentis contumeliam seipso apparere in publicum ad honorem relatiendum; sed fac esse quod appareat per Confessarium, vel amicum, qui vices eius expleret.

III. Salmanticenses tract. xiii. cap. iv. punct. 8. num. 111. & seq. referunt Molinam, & Laymannum docentes, nullam requiri restitutionem, quando contumelia fuit privata: quia tum omne dampnum transit. Si tamen dampnum aliquid temporale, praeter dehonorationem, subiisset qui contumeliam passus est, tum necessaria restitutio foret; sed vero ad compensandum honorem laesum per occultam contumeliam. Molinae sententiam propagant conceptis verbis P. Paulus Layman Lib. III. tract. 111. part. 11. cap. vii. num. 6. sic inquires: *Si contumelia privatae interrogata est, neque in aliorum notitiam culpa tua pervenit, ad nullam honorem, aut famae restitutionem obligaris. Ita Molina.* Haec sententia, inquit Theologus, immo contra sacram Scripturam. Nam persona quae contumeliam, & honoris iacturam passa est, vulnus in animo suo infictum a contumelia-

tore servat; & angitur tristitia ob iniuriam sibi irrogatam recordationem. Quae ergo lege solvitur contumeliosus a debito relatiendi honoris laesionem, contemptumque fratris sui? Quae lege solvitur a debito delinendi dolore illius qui contumeliam recepit, illumque sibi demulcendi, atque conciliandi? Non sane a lege evangelica, quae Matth. v. haec praescribit: *Si ergo offeris munus tuum ad altare, & recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque tibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo.*

IV. Occasio hic se offert testimonium exhibendi, ne nullo partium studio teneri. Opiniones interdum P. Molinae, viri alioquin doctissimi, & Laymani, ut laxas, restituti, quod crederimus tales reipse esse. Eadem nunc sinceritate vindicare hos Auctores a laxitate immerito iidem adscripta, religioni mihi verito. Aio itaque, nihil contra sacram Scripturam docuisse hie Molinam, sive Laymannum. Molina Tom. IV. tract. 11. disp. xvi. num. 7. concl. 4. solum verbis differat a ceteris Theologis. Contendit enim ipse restitutionem minime convenire compensationi, quam conviciationem debere facere, idem Molina docet. Haec sunt Molinae verba. *Credo nihil ei vi, atque in ratione restitutionis debet. Tenetur tamen qui eam contumeliam intulit, curare reconciliationem cum fratre suo, veniam ab illo petendo, ac se illi humiliando, quatenus alterum non irritandum noverit, signaque penitentiae, quod id fecerit, ostendendo: atque ea omnia praecipere ei debent Confessarii.* Solum ergo in voce restitutionis ab aliis Theologis Molina discrepat. Quoniam (subdit ipse) restitutio solum respondeat damno; in illiusque solus compensatio debetur. Ex post pauca concludit: *Secundum vero quod eadem conclusio asserimus, de curanda scilicet restitutione illo modo fratri, ea contumelia affecti, ex eo facile patet quod lumen ipsius naturae doceat, eum qui causam offensionis proximo dedit, teneri pro viribus, & posse illum sedare, eique reconciliari, satisfaciendo illi, si quid ea de causa ei restitutionis debet. Atque hoc est quod Christus docuit, ac praecipit Matth. v. Si ergo offeris munus etc. Eadem docet P. Laymannus, qui post verba supra relata hanc adiicit Molinae doctrinam, & textum evangelicum transcribit. Haecenus, ut veritati licet in defensionem Molinae, & Laymani. Urnam frequens occurrit occasio meae erga hos Auctores, ceterosque socios, omneque Theologos obviarentia testimonium exhibendi.*

di. Quo siquidem candore aliqua eorumdem refulsum, eodemque nobis digna videntur, defendimus, & meritis laudibus celebramus.

V. Verum, ne, dum Molinæ, & Laymani adornamus defensionem, in alium impingamus scopulum, absit ut hinc colligas, perdoctos sicque Theologos Salmaticenses imponendi animo praefatam opinionem tribuisse praclaris viris. Id forte ex aliorum relatione scripserunt; aut oscitanter, & minus ardentè Molinam, ac Laymanum legerunt. Ut ut sit, si factum nequis, intentionem excusa.

VI. Modus in honoris compensatione tenendus. Primo spectanda est persone iniuriata conditio, & contumelie irrogatae gravitas: & iuxta has varias circumstantias debet salutatione, & aliis urbanitatis officiis praevenire illum qui contumeliam passus est. Plus & minus iis uti remediis debet quibus dolorem, & afflictionem ex contumelia relictam penitus ab illius animo abtergat. Quo fuit in conviciando vehementior, eo si oportet in medendo vulnere blandior, & in penitentia, ac retractationis signis uberior. Sinccra Christi caritas magistra sit, qua linguam, & animum moderetur, & dirigat: & tum mutua reconciliatio ad leges evangelicæ benevolentiae contingat. Vera est doctrina qua statuitur, iuxta diversitatem personarum tum conviciantium, tum iniuriam patientium moderanda esse reconciliations officia. Aliis verbis ut potest Eques in sedando plebeii animo, quem contempsit, ac alter plebeius, aut parum plebeio superior.

VII. D. Augustinus, quem omnes Theologi sequuntur, ad compendendam laesionem honoris, & retractandam contumeliam ac convicium in iua Regula venie petitionem praefert. Hanc esse certiore compensationis rationem adfirmant omnes. Nam conviciator spernit, deprimitque fratrem suum. Ergo compenari iniquitas melius requirit, quam si ille qui turpidus, & superbiens supra alterum se extulit, infra alterum se demittat, eique subiciatur. Hic modus semper uberior, & certior est, non semper tamen necessarius; si alia via, mutua & sincera reparari benevolentia quaest. Ab hac venie petitione excusat Augustinus ipse Praelatos, qui plus aequo subditos contumelias affecerint: *nequid frangatur auctoritas*. Hunc textum allegant Theologi omnes in Praelatorum favorem, omneque Praelati eundem usurpant.

At non omnes spiritum eundem textus percipiunt. Sensus Augustiniana regulae est, ne Praelati gradum suae dignitatis deprecabilem reddant: ne penes subditos contemptibilem, minisque reverendum constituent. Unde quoties nimia illorum humilitas, & abiectione frangenda, aut remittenda auctoritatis deserviret, a venia petenda abstinere illi deberent. Ceterum Augustiniana exceptio nonita univversalis est, ut superiores, & Praelatumquam veniam petere debeant, quando haec venie petitio non frangenda, sed firmanda auctoritati conducere. Spectanda ergo & illis sunt haec omnia; contumelias gravitas, excessus convicii, subditorum qualitas. Et si, his omnibus spectatis, venie petitionem opportunitatem noverint, eam ipsi quoque adhibeant. Interdum timor remittende auctoritatis nil aliud est quam superbia, aut repugnantia se de humiliandi fucus. Ego sane, inquit Ludovicus Molina *Tom. II. tract. iv. disp. xlvii. n. 7.* non video quid auctoritatis amitteret Praelatus, qui, opportunitate circumstantiarum spectata, privatim genuflecteret ante subditum, quem plus iusto contumelias affecerit, diceretque: *Parce, quod apud te excessisse, verbisque nimium contumeliosum fuisse, fateor, haec semper praestare Praelatum dedecore ob subditorum imprudentiam, aut pervicaciam. Frequenter enim tam impudens est quorundam subditorum frontis, ut contumeliarum acrimonia egeat. Ceterum si subditi offensi prudentes sint, & pii, & evangelicæ legis periti; Praelatus non solum non minuet apud ipsos auctoritatis gradum, veniam petendo, & se coram illis humiliando; sed eos mirum in modum edificabit, atque obsequentiores erga superiores efficiet. Hoc exemplo illi docti cautiore in posterum erunt, ut ablineant a quacumque irascendi occasione danda Praelatis.*

VIII. Disputant Theologi, sufficiens ne semper sit satisfactio pro quacumque iniuria, etiam gravissima, venie petitio? Alapam viro nobili impigit homo plebeius. Plene satisfaci, si veniam postulet? Adfirmant Lessius, Bonacina, Trullenchus, & alii. Verum lumen ipsum naturæ offendit, satisfactionem quamlibet aequare debere iniuriam, damnumque, sive in fama, sive in bonis fortunæ irrogatum. Petitio venie necessaria & sufficiens est, si verbis contumeliosis offendit hominem tibi parum, aut non valde digniorum. Quis autem dixerit ad nihil aliud amplius praestandum te adhiberi, si alapa, aut fulte

per-

percuferis nobilem, superiorem, Praelatum, vel atrocissimis conviciis eorumdem affeceris? Vera ergo sententia est, iniuriæ gravitati qualiter respondeat satisfactio debere. Igitur ultra venie petitionem, quæ pro minori iniuria necessaria & sufficiens esset, flectere genia, manus iungere, cervicem demittere, supplices porrigere preces iniuriator debet, plus nimisve, pro arbitrio prudentum visum fuerit. Quæ enim mensura conviciorum proximum oppremit, eadem debet illi compensationem præbere. Quilibet satisfactio exhibita, sive pro damno pecuniarum, sive pro læsione famæ, respondere debet diffamationi, & damno temporali. Quidni ergo satisfactio pro læsione honoris æquare iniuriam debebit?

IX. Hæc satisfactio exhibenda ab iniuriatore est, etiam si offensus illum non postulet, nec iudicis sententia ad eandem exhibendam compellat. Nec sibi persuadere conviciator debet, se ab hoc onere satisfaciendi solutum esse, eo quod offensus familiariter locum convetur. Nam familiaris conversatio, sicut non sufficit ut pecunias, ita non sufficit ut credatur remissum esse debitum compendi; honorum læsionem. Præterea quia offensus legem evangelicam implet dimittendi iniurias, & bonum pro malo reddendi, ideo ne conviciator liber erit ab implendo precepto evangelico retardandi honorum læsionem, & se cum offenso reconciliandi? Accedit quod, licet offensus ex corde condonet iniuriam, ut debet, conveturque familiariter cum offensore, non hinc tamen sequitur, ipsum renuntiale iuri exigenda satisfactio. Nam lex evangelicæ, quæ præcipit iniurias remittere, minime vetat exigere compensationem iniuriæ ab offensore irrogata.

CAPUT XII.

De restitutione famæ per detractationem, vel calumniam obscuratam.

I. DE restitutione rerum fufe in tractatu de iustitia dicturus sum. In præsens solius famæ restitutionem explicandam aggredior. Primum omnium notio restitutionis prære debet. Hæc porro est eius finitio, quam S. Thomas tract. 2. q. lxxi. art. 1. *Restituere nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statueri in possessionem, vel dominium rei sue. Et ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem: quod pertinet ad iustitiam*

commutativam. Et idcirco restitutio est actus commutativæ iustitiæ, quando scilicet res unius ab alio habetur vel per voluntatem eius, sicut in mutuo, vel deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina, vel furto.

II. Hanc restitutionem necessariam esse ad salutem assequendam, evincit Doctor fanus art. 2. ubi primum profert auctoritatem S. Augustini ex *epist. clxxi.* alias *liv.* ad Macedonium, quæ refertur *xiv. quæst. vi. cap. v.* *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non reddatur, penitentiam non agitur, sed simulatur. Si autem vocatiter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed (ut dicit) cum restitui potest. Quæ enim sunt necessaria ad salutem necessitate, ut dicitur, mediis, pendente ab acta exteriori, ut restitutio, baptisimus, & cetera id genus, quæ non sunt in hominum potestate, non est necesse ut semper ponantur re, quia semper fieri id nequit; sed fat est ea voto, iuxta voluntate cupere.*

III. Convenit penes omnes, non minus famæ quam bonorum, iure divitiarum necessarium esse restitutionem. Porro detractor duo bonorum genera rapere proximo valet. Alterum semper aufert, nempe famam; alterum quandoque, nempe bona temporalia, quorum iactura infamiam consequitur. Hæc duo bonorum genera restituere debere ex iustitia detractorem, asserunt omnes, quando iniuria detractioe eadem proximo rapitur. Id solum in discrimen vocari potest, sit ne necessaria restitutio, quando abique culpa detractoris hæc damna proximus passus fuerit. Sit igitur

IV. *Quæst. I. Qui alium inadvertenter, seu materialiter, infamavit, obnoxius ne restitutioni est non tenens, tum damnorum qua hinc consequuntur? Resp.* Contingit interdum bona fide, & præter voluntatem te alium infamare, ut quando crimen narras, existimans esse publicum, quod non est; vel credens esse verum, quod alioquin est falsum; vel putans defectum esse parvi, aut nullius momenti, & hique similibus modis; vel denique ex mentis subreptione, & lingue facillapio, ac invincibili ignorantia scelus patefecisti. Communis & vera sententia est, te iustitiæ lege devinctum esse famæ restitutioni continuo ac fidei læsam a te fuisse proximi famam. Si enim, cum primum tibi infamatio proximi contat, restitutionem negligas; illico prava voluntate perlitis in alterius famæ detentione. P. Claudius La-Croix *Lib. III. par. 11. n. 1243.* refert Bonampem, Hannoldum, Stepha-

pha-

phanum, & Dicaſtilum, aſſerentes hanc reſtitutionem lege tantum caritatis, ſecus iuſtitia, necellariam *probabiliter* eſſe: quam opinionem cum non rejiciat P. La-Croix ut improbabilem, vi ſui Probabilissimi ſequendum lectoribus ſuis relinquat; quamvis ipſe contrariam defendat. Nos vero, ut ſaliam, & improbabilem, preſertim opinionem repellentes, cum communi Theologorum ſententia dicimus, vi iuſtitie te adiriſſimum eſſe ad hanc reſtitutionem. Neque eſt quod nomen reſtitutionis cavilleris, nempe hanc oriari ex iuſta rei acceptione, aut ex re accepta, aut ex contractu; hic autem neque contractum eſſe, nec inſultam acceptionem, nec rem acceptam. Nam, ſi ſciens a te factam famam leſionem, illam non reparas, cum poſſis, rem acceptam inſulte retines. Infamia non retinetur manibus; ut pecunia, ſed voluntate. Cum tibi conſtat obſcuratam a te fuiſſe famam proximi, & eum reſtituere in illum, a quo deieciſti, gradum voluntate prava reſpis; famam eius inſulte retines. Preceſſit quippe reſ accepta, cum reſe abſtuleris famam. Porro lex iuſtitie non ſolum vetat malum inferre, verum etiam malum continuare. Obvia ſunt exempla. Fortuito domum, vengeſtem, aliaque aliena bona incendis, ſolentem omnino inculpata. Advertis te eadem bona incendiffe. Nonne reus omnium damnorum evaderes, ſi cum primum id adverteres, impedire damna negligeres? Eadem prorius ratione reus alienae infamiae evadit, & reſtitutioni obnoxius, quoties eamdem reparare, cum poſſis, omittis. Advertunt tamen, minorem eſſe obligationem famae reſtituendae in illo qui abique ulla culpa famam leſit, ac in illo qui iniqua voluntate eam abſtulit. Hic cum gravi detrimento bonorum, famae, & etiam quandoque cum vitae diſpendio famam reſtituere adtingitur; ſecus ille, ſed tantum, cum commode poſſit, reſpectu infamiae, vel damnorum, quae abique culpa ſua evenerunt. Nam reſpectu infamiae, & temporalium malorum, quae illius notitiam, & pravam reſtitutionis omiſſionem conſequentur, paris eſt cum iniquo detractore conditio. Si quis uni detraheret, & auditores intelligerent de alio, lege iuſtitiae deberet detractor paldionem canere.

V. Quaeſt. II. *Inſanator tenetur ne famam reſtituere tantum coram ſuis auditoribus, an etiam coram illis quibus ipſi malum auditum manifeſtarunt?* Reſp. P. Buſembau per accidens excuſat detractorem a reſtitutione famae coram auditoribus mediatis, ut

vocant: tum ob moralem impoſſibilitatem, tum quod, dum ſe retractat coram auditoribus immediatis; tacite committit iſtis, ut hanc retractionem aliis indicent, ſi quibus forte revelaverint detractionem auditam. Idque praxis Confelliariorum confirmat. P. Claudius La-Croix, eundem P. Buſembau ſed probabilis dicendum eſſe, ut ſequitur. Si detractor famam leſit coram auditoribus, quos praevidet aliis revelaturos crimen detectum, tum tenetur coram iſtis etiam auditoribus mediatis ſe retractare; ſi auditores immediati id praelare noſint, aut negligant. Si contra prudenter praſumpſerit detractor, ſuos auditores immediatos nemini manuſtaturos delictum; tum liber eſt a retractione coram auditoribus mediatis. Haecque ſententia communis eſt. Sed P. La-Croix probabilem vocando ſententiam Buſembau, quam etiam docet Lugo *Tom. I. de iuſt. diſp. v. ſec. 1. n. 29.* vi ſui Probabilissimi licitam in praxi proponit ſuis lectoribus. Probabilem quoque appellant hanc opinionem Salmanticensis *lxiii. cap. iv. punct. 9. n. 123.* Illud apud omnes convenit, ad impoſſibile teneri neminem. Alterum quoque certum eſſe debet, nempe omni meliori modo, quo fieri poſſit, famam eſſe reſtituendam. Qui coram aliis detrahit, raro, attenta hominum infirmitate, & vehementia in hoc vitium propenſione, praſumere prudenter valet, hos non eſſe aliiſdem crimen revelaturos. Idque experientia compertum eſt. Quare, ſi iſti non te retractaverint, tenetur detractor primum, cum moraliter poſſit, ſe coram auditoribus etiam mediatis retractare. Qua enim lege liberat ab hac retractione iſe valet? Sua detractione in cauſa ſuit ut alii crimen evulgarent: qua, ut dixi, ſpectata hominum ſive infirmitate, ſive malitia communiter id accidit. Iſti negligunt debitum ſuum implere. Detractor poteſt damnum reparare, ut ſupponimus. Cur ergo ab hoc onere liber erit? Qui in alicuius agro ſegeti ignem applicat, integri damni reus eſt, ſi priores luſcentiae partes alias comburant. Utique diſpar ratio eſt: ignis enim naturalis ſemel applicatus neceſſario agit; ignis vero detractionis non niſi hominum prava voluntate propagatur. At, quando detractor praevidet, uti praevideat poteſt, & tenetur, ignem hunc concrematurum apud plurimos fratris ſui famam, iam cauſa voluntaria eſt totius damni. Spectandae tamen circumſtantiae ſunt, & morales poſſibilitates reſtitutionis.

Si detractor ſub ſecreto alicui manuſtaſſet delictum, & hic arcani violator aliis revelat; tum liber ille eſt a retractione coram auditoribus mediatis: quia omnino prae-ter illius voluntatem malum accidit. Verum hoc etiam in caſu, ſi commode reparare detractor malum poſſet, caritatis lege videtur id praelare debere: quia ſemper verum habet quod, ſi ille ſuſcepit, proximus non ſuccubulſet inſamiae.

VI. Quaeſt. III. *Iniquus detractor tenetur ne praeter reſtitutionem famae temporalia damna reſtituat?* Reſp. Damna temporalia conſe-qui diffamationem poſſunt bifariam. Per accidens, nempe non vi diffamationis, ſed ex alia cauſa. Impoſuit Titio furtum, ſacrilegium &c. Ille in deſperationem actus, laqueo ſe ſe ſuſcipit. Mors iſta non proficiteretur ex diffamatione, ſed ex prava voluntate diffamati. Alia conſequentur per ſe. V. g. Detexiſti inſulte, vel impoſuisti Petro furtum. Ad tribunal traditur: plura expendit, ut ſe defendat: damnatur ut reus. Omnia haec damna compenſare adtingeris. Capitale crimen affingis Sempronio, ob quod capitis poena pleaſtitur. Ea damna reſarcire teneris, ac ſi fuiſſes reaſpe homicida: quoniam tua inſulta detractio cauſa fuit eiſmodi malorum. Et qua ratione teneris compenſare damna ex inſulta tua detractioe poſitive derivata, eadem adtingeris reſarcire bona quae ob tuam detractionem inſamatus non eſt affecturus. Ob tuam detractionem inſultam Petrus reſectus eſt ab illo beneficio, gradu, & dignitate, puella a nuptiis contrahendis &c. Tu debes reſarcire omnia haec damna, non quidem in totum, ſed in partem, iuxta arbitrium viri prudentis, plus vel minus, prout maior aut minor erat conſequentis fiducia. Quod intelligendum eſt, dummodo diffamatus dignus fuerit officio, gradu, & dignitate. Si enim indignus fuiſſet, ſola eſſet fama reſtituenda.

VII. Quid, ſi crimen narratum verum ſit? P. Dominicus Soto, Bonacina, Trullenchus, Leſſius probabilem reputant opinionem negantem neceſſitatem integre reſtitutionis damnorum, quando crimen occultum revelatum verum ſit. Quoniam omnia damna in integrum reſtituere tenetur ille ſolus qui calumniatur, ſeu falſum crimen imponit. Ergo qui verum crimen revelat, partem tantum reſarcire debet. Nam minus eſt, verum occultum delictum detegere quam falſum imponere. Ergo revelator veri delicti minus reſtitutionis debitum contrahit quam

calumniator. Accedit quod damnum inſamati, non ex ſola revelatione, ſed ex ipſo vero delicto ſequitur.

VIII. Contraria ſententia communis eſt, & vera. Quandoquidem manuſtaſſet delicti occultum, tamen veri, integra eſt damnorum cauſa. Quando enim delictum, quamquam verum, occultum maneat, nil damni inferat auctori talis delicti. Ergo manuſtaſſet eſt tota, & unica cauſa damnorum quae patitur inſamatus. Delictum enim occultum, ut occultum, reſpectu damni inferendi non plus nocet, quam ſi non eſſet. Ergo ſola manuſtaſſet eſt tota cauſa cuiſcumque damni, cui ſubiaceat inſamatus. Utique minus peccatum perpetrat qui revelat crimen verum occultum, quam qui affingit falſum. At, ad malum inferendum quod attinet, perinde ambo ſe habent.

IX. Quaeſt. III. *Detractore ante reſtitutionem denato, tranſit ne ad heredes fama reſtituenda obligatio?* Reſp. Communis ſententia diſtinguit. Reſtituenda fama omnis extinguitur morte detractoris: debitum enim redintegrandae famae perſonam afficit detraherentis. Haec ſubſtata, evanefcit omnis obligatio. Simili ratione non tenentur heredes implere vota perſonalia deſonatorum. Reſtitutio contra damnorum quae diffamationem conſequentur, ad heredes tranſit ob oppoſitam rationem, quod nempe haec reſtitutio afficit non perſonam, ſed bona eidem perſonae. Quapropter haec bona cum hoc gravamine, & poenſione tranſeunt ad heredes: qui, ſicuti alia deſunſti debita, ita & iſtud ſolvere tenentur. Si vero qui diffamatus fuit, mortem obierit, redintegrandus eſt in ſuae famae poſſeſſione: quamvis enim ſit mortuus, ius retinet ad famam ſuam; idcirco illi ſoli reſtituenda eſt, ſi laeta ſit. Haec omnia communia ſunt, & obvia, quae maiorem non poſcunt explicationem.

CAPUT XIII.

De modo quo reſtituenda fama eſt, ſive per calumniam, ſive per detractionem denigrata.

I. **D**ebitum reſtituendae famae perivium omnibus eſt. Modus quo illud ſolvendum ſit, diſcultatem non leviem in praxi habet. Antequam quae communiter Theologi docent, reſero, doctriam S. Thomae praeſentare iuvat. Haec porro ſcribit Angelicus *2. 2. quaeſt. lxxii. art. 2. ad 2. Aliquis poſſet alicui famam tripliciter aſſerre. Uno modo verum dicendo, & iuſte; puta, cum ali-*